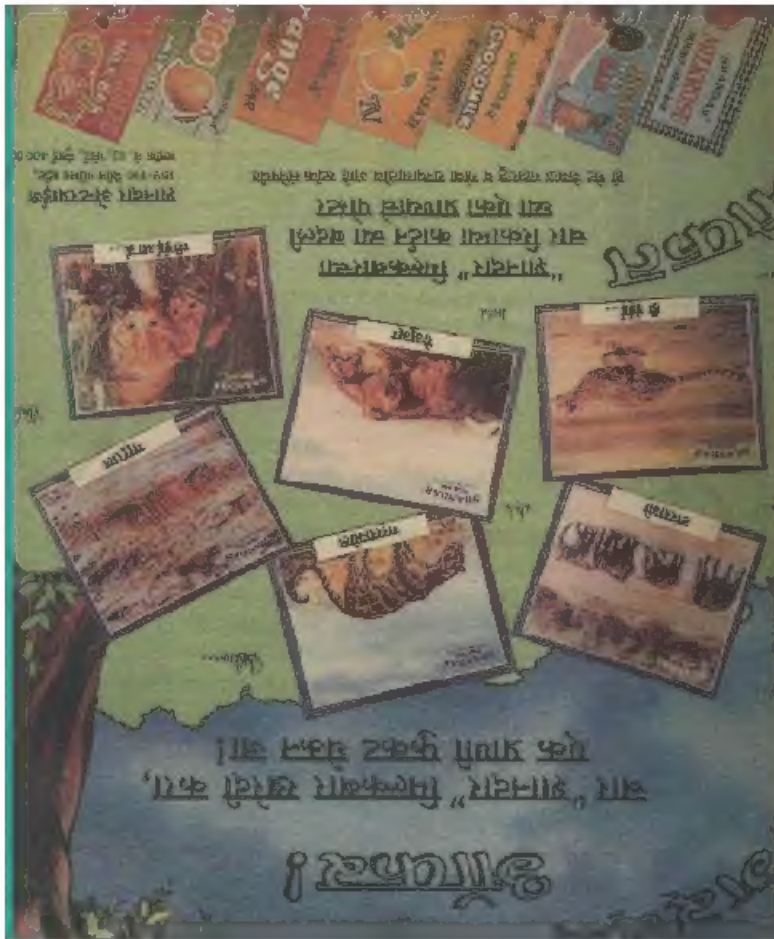


चांदोबा

सप्टेंबर १९८८

25
RS



चांदोबातील नवलाई

वजनदार सामुद्रपक्षी

बहुतेक जाणि सुरुवातीच्या भागात निवास करणारे २५ फुट लांब पंखाचे जाणि १० फीट इतके वजनदार ठेके पक्षी. त्यांच्याजवळ पाच मिलियन वर्षांपूर्वीच उत्पत्ती झाली. या जातीच्या एका पक्ष्याचे जवळपास नुकतेच अंधारिक्त झालेले आढळले. त्याच्या काळात जवळपास बरेचदाच नावाच्या विशालकाय सुरुवातीचे वजन केवळ २० पौंडचे असते.

पतंगाबरोबर उडणारी मुलगी

अमेरिकेच्या रहिवासी झीन ह्यू या नावाची एक मुलगी उद्यानात पतंग उडवत असताना पतंगाबरोबर उडताना आकाशात उडाली! उडाल्यावर ती एकदम हळी पडली, पण तिला कोणत्याही प्रकारची जखम झाली नाही. पोस्ट मधील बळकटी ही झीन ह्यूच्या पतंगाचा घाग वपराय झालेला पतंगीवस्तू उडण्याचा एक विमानासारखा बनू शकतो असे उडाली! तिच्या हलकी पकड सैब झाल्यामुळे ती बासो पोसली!

हिरा पांढऱ्यासारखा अजानत झाला

नॉर्वेच्या संरक्षणापाला दररोज जवळपास पले पेटवत असेच एक कामाच्या प्रकारचे पार्लेन उघडून पाहता त्यातून एक लाल हिरा मिळाला! असे म्हणले जाते की संपूर्ण जगात अशा प्रकारचे मान दिरे फिता चारच आहेत. पण ते कुठे कुणाकडे आहेत याबद्दल कुणाला काहीही माहिती नाही. अजानत पहाता येण्यासारखा हा मुकाम हिरा आहे. त्याची किंमत कितीही लाख होती वाढे!

पहिला पोलीस-डारण

अतिशयच एका पोलीस डारणाने चवदाव्यापासून सुरुवात करीत आहे. त्याने सारांश केवळ दिवसाचीच निष्पत्ती करीत नाही!

हित-अहित

एका गावाच्या राजाकडे त्याचे शिपाई एका तुरुंगाला घेऊन आले, तो एक परदेशी युवक होता. बंडखोरा वृद्ध एकाची हत्या केल्याचा आरोप त्याच्यावर होता, म्हणूनच शिपाई त्यावर काय करून घेऊन आले होते. राजाने त्याला वेहाळाची शिक्षा सुनावली.

शिपाई त्याला तिथून धेवून घेऊन जाऊ लागले. तेव्हा तो कऱ्हावीर जिवित मरण मागला. त्याची भाषा राजाला कळत नव्हती, म्हणून त्याने मन्थान केल्याचा बोलण्याचा अर्थ विचारला.

मन्त्री म्हणाला—“हा युवक आपल्या व्यायामाचे तो तयार करत आहे.”

“आहो, अग होय ! मग त्याची मृत्युची शिक्षा रद्द करून त्याला एक वर्ष कारावासाची शिक्षा द्या.” राजा ठरवून म्हणाला.

तेव्हा सभ्यशासक तिथला एक सभ्यसभेकडून म्हणाला—“कऱ्हावा, हा आपली प्रकृती मज्जता करीत, अजब अत्यंत विस्मय करीत होता. मला त्याची भाषा येते.”

सभासभेचे हे बोलणे ऐकून राजा क्षणभर विचारात पडला. नंतर म्हणाला—“मन्त्री खोटे बोलला, पण त्या खोटेपणाने एकाचा जीव वाचवण्याचे काम केले ! पण आता तु जे कर बोललास ते चलय मात एकाचा जीव म्हायती करण होईल. एकाच्याने गहित करणाऱ्या मर्यादेला हित काढारे असतही अस्पर्कर नव्हे का ?” असे म्हणून शिपायाकडे वळून राजा म्हणाला—“माता तुम्हाला टाका, तेवढीच शिक्षा गुरे त्याला.”

राजाचा हा निर्णय ऐकून सभ्यसभेची हर्षनाद केला.



दूरचे डोंगळे

महोदर माणिक्यपूरचा जमीनदार होता.

तो मोठा दक्ष तर होताच, दिसायला ही रेश्मगा होता. मूष मोठी जमीनदारी होती त्याची. एकदा महोदरने सामान्य शेतकऱ्याचा वेध घरण केला आणि आपल्या दिनाशाला बरोबर घेऊन जमीनदारीच्या गावाची पाहणी करण्यासाठी निघाला. त्याला आपल्या प्रजेची सुख-दुःख जाणवची इच्छा होती.

एका गावाच्या जवळ एक माणूस काशीची दोरी साडावर बांधत असलेला त्यांनी पाहिला. जमीनदार त्याच्या जवळ गेला नि हसत विचारले—“का बाबा, साडावर ही काशाची दोरी कासासाठी बांधत आहेस ? स्वतःसाठी को दुसऱ्या कोणासाठी ?”

कास बांधणाऱ्या माणसाने घागितले—
“या जगात माझ्याहून अधिक अंधारी

कोणी असेल तर तो कासावर कटकून मरायला तयार होणार ! हा कास मी स्वतःसाठीच बांधत आहे !”

“बरं, पण हे तरी मांग की तुझ्यावर तसं काय मोठं संकट येऊन पडलय ?” जमीनदाराने विचारले.

“संकट ? काय सांगू मित्रा ? माझ नाव सोतापति. माझ लहानपणापासून जसजशी नावाच्या एका मुलीवर प्रेम आहे. तिच्याशी लग्न करण्याची माझी इच्छा आहे. पण ती शरणावा विरमकर करते. तिच्या माणिक्य-पूरच्या जमीनदाराशी लग्न करायचंय ! म्हणून मी निराश होऊन स्वतःला कासावर बंधवण्यास तयार झालो आहे.” त्या शरणावा जापल्याबरील सकाशाबत सांगितले.

जमीनदाराने यावर मोठा विचार केला, आणि म्हणाला—“मित्रा, जमीनदार माझा मित्र आहे. त्याला समजाऊन उगून काय

का होईना जलजाक्षी तुझ्याकडे लग्न करील
क्षत्री स्वयंवराची करतो. तू जा, काळजी
काळ तकोस." असं मागून सीतापतीला
त्याने परी रवाना केले.

यानंतर दिवाणारुडे पाहून जमीनदार
म्हणाला- "बला, आपण जलजाक्षीच्या
गावी जाऊन तिच्या वडिलांची बालकं करू
या." दोघे ही सगळे जलजाक्षीच्या
गावाकडे निघाले.

घोडघाच वेळाल दोघे जण त्या गावी
पोचले. एका रस्त्याच्या वळणावर एका
धरासमोर बरोच गर्दी जमलेली त्यांना
दिसली. गर्दीतल्या एका माणसाला बाजूला
बोळवून जमीनदाराने विचारले- "इथे
कसली गर्द एवढी गर्दी जमली आहे."

जमावातल्या एका माणसाने सांगितले-

"या घराच्या झालकाच्या भुलीची जमीन-
दाराची लग्न करण्याची दख्खा आहे.
झिजाच्या मुलीचा बाप तिला तंगला आहे-
लग्नकाय घेऊन बसलीस, तुमते जमीनदाराच
दर्शन ही भीतुणा करवून देऊं अकणार नाही.
यावर त्या भुलीला काय दुःख झाले नि
ती विहीरीत उडी टाकण्याला निघाची.
वेळेवरच सवोनी मिळून तिला वाचविले."

हे सवें समजताच दिवाणारुड्या भनात या
भुलीबद्दल अधिक सहानुभूति निर्माण झाली.
तो जमीनदाराला म्हणाला- "ही बिचारी
भुली तुमच्यालाही प्राणार्पण करायला
निघाली! आपण तिच्याकडे लग्न का
करीत नाही?"

जमीनदार पाहून म्हणाला- "बावा,
सला एक बायको आहे तो पुरेसा आहे.
भरून घेईल. अन्यथा कडीत आहे. म्हणून
कुपा करून मला असली सल्ला न घाल
तर बरे. काही असा उपाय मांगा जरा मुळे
जलजाक्षी सीतापति बरोबर मगला
तयार होईल."

यावर जमीनदार या दिवाण तेथून
निघाले. रस्त्यात दोघांनी धरपूर विचार
करून एक युक्ति सोधून काढली.

सुमारे एक आठवड्यानेतर दोन दूत
जलजाक्षीच्या घरी पोचले आणि म्हणाले-

"शिकार करायला गेले असता जमीन-
दारांच्या घामाला जबर जखम झाली आहे.
वेद्यांनी चांगली परीक्षा करून सांगितले
की जरा ही झालचाल न करता पूर्ण विधाति

पेतली तरच जमीनदारांच्या पायाची जखम
भरून घेईल. अन्यथा कडीत आहे. म्हणून
आम्ही त्यांना एकाच मत्पन् विद्यात व
अनुकूल अशा घरात ठेवू शिच्छलो. आम्हाला
बादल त्यांना हे पर संपेक्षी सीपीडकर
होईल. आपल्याला यात फार त्रास
होण्याची शक्यता आहे का?"

हे ऐकून जलजाक्षीचा आनंद गगनात
मार्गना. ती म्हणाली- "अवकर घेऊन या
जमीनदारांना! जखमेमुळे किती वस्त
असतील विचारे!"

घोडघाच वेळाल चार सेवकांसह जमीन-
दार घोड्यावर स्वार होऊन तेथे येऊन
पोचला. झेलपात भयू आणून जलजाक्षी
म्हणाली- "आपली ही स्थिति पाहून मला





अत्यंत वेदना होत आहेत. बरीच मोठी जखम झालेली दिसतेय!”

त्या बिनची राबभर जळजाक्षीने जमीनदाराची सेवा केली. दुपऱ्या दिवशी संध्याकाळी जमीनदाराच्या नोकरांनी दिवागाकडून मोठ-मोठ्या पात्रात उंची दाख आपली. जळजाक्षीने एपाका विचारले—“या भांड्यातून काय आले आहे?”

जमीनदाराने सांगितले—“मनाला जाह्लाद देणार मद्य यात आहे. मी जर मद्य-मेवने न केले तर मला राबभर जामरण करावे लागेल. झोपच येणार नाही मला! समजले?”

जळजाक्षीने असं काही तोंड फिरविले की तिच्या मनात घृणा उत्पन्न झाली. लग्नसोने ती पराकषा परधानांवे निघून गेली.

संध्याकाळी उंची खरने धारण केलेली तीन भाणने आली. जमीनदारासह फामे खेळत खेळत त्यांनी सर्व रात्र पाणपिणी. या खेळात जमीनदाराने आपल्या जवळचे सत्ते पैसे तर गमवलेले, वर कर्जवाजारी होऊन बसला!

जमीनदाराकडून निकलेले पैसे पंऊन ते तिचे घरावाहेर पडले. तेव्हा विवाण व्यधित अंतःकरणाने म्हणाला—“हजूर, आपण जमीन वेहू दाख पीत राहिल्यात तर भापली तव्येत आपली दासळणार, आणि फामे खेळून सर्व घन गमावणार! मला हे मुळीच पसंत नाही असेच चालू राहिले तर आपली तव्येत नि जमीनदारां किती विवस टिकून राहिले?”

“मला त्याची चिंता नाही. टिकेल तेवढी टिकेल! माग्यासारख्या जमीनदाराच्या सर्वांत महत्त्वाची गोष्ट कोणती असेल तर मनोरंजन! हे बघ, तुला सांगायला विसरलो, फामे खेळता खेळता माझ्या जवळची सर्व रक्कम संपली नि मी कर्ज-वाजारी बनलो आहे. मला जाता पैसे वाहिजेत औरव डोंगराच्या पलीकडील

चार गावे पूर्वीच आपण विकलेली आहेत. आता आपली दहा गावे विकून पैसे आण घ्या!” जमीनदाराने फर्माविले.

गान्तर छातीवर हाथ ठेऊन ओरओराने वेष्टत जमीनदार एकदम आडवा पडला. नावत जाऊन बोंकर वेष्टाला घेऊन आले.

देष्टाने जमीनदाराला एक काढा पाऊला आणि समजाऊन सांगितले—“हजूर आपली मत्तलि सर्फ निघवली आहे. एक महिना भर ओषधीपचार केला वाहिजे. सोपवत आपण आपला महाल सोडून बाहेर जाऊ शकणार नाही. पागलीन काळजी घेणे आवश्यक आहे.”

जमीनदाराला त्याच्या नाह्याकडे घेऊन आल्याची व्यवस्था झाली. परस्तातील विहिरीजवळ जळजाक्षी उभी होती.

तिच्याजवळ जाऊन जमीनदार म्हणाला—

“जळजाक्षी, तुला योंदये नि तू केलेली सेवा पाहून मी प्रभावित झालो आहे. आपल्या महालात गेल्यावर पुढील सर्व व्यवस्था करून मी तुला निरोप पाठवीन. माझ्याशी

लग्न करायला तुला बहुतेक काही हरकत नसावी.”

जळजाक्षीने बिनयपूर्वक निवेदन केले—

“महाराज, आपण मला क्षमा करावी. एक वेळ आपणाशी लग्न करायची माझी इच्छा होती हे जर आहे. पण आता आपणाविषयी माझ्या मनात केवळ घृणा सरलेली आहे. स्त्रीला एकाद्या भावने पत्तीची इच्छा भवते, अनेक प्रकारच्या दुर्व्यसनात कडबडलेला नथरा काय कामाचा? आपण एक मोठे जमीनदार आहात जेवढे, पण माता मला असे नाइतक सोतापतीच मला अधिक योग्य पति होईल, जो अनुभव आला त्यावरून मला समजून चुकले—दुख झोंगर साजरे!”

आपली युक्ति पदास्वी झाल्याचे पाहून जमीनदार मनांतल्या मनात अत्यंत प्रसन्न झाला, आणि आपल्या वाड्याकडे दिघाला. या घटनेनंतर थोड्याच दिवसात सोतापतीचे जळजाक्षीशी लग्न झाले. ते दोघे सुखाने राहू लागले.





ओझे म्हणायचे नक्षि

जेव्हाही विस्वात रहिवासी ज्यामशास्त्री एक विश्वात वेदपाठित होते. धर्म, जात, वर्ग इत्यादि भेदभावामुळे जगात सर्वत्र नेहमी खून, मारामाच्या व हत्या होत असतात, ते पाहून ज्यामशास्त्रींना फार दुःख होई. यावर काही उपाय करतात जाणा तर वहावा म्हणून शास्त्रीबुवांनी इतर धर्म संकेची अनेक प्रवृत्त प्रय मिळवून त्यांचा संतोष सज्जाल केला, आणि त्यांना एका अद्भुत गोष्टीचे ज्ञान सांगे!

हे जे की-जगातील कुठलाही धर्म हिसेचा उपदेश देत नाही. सर्वत्र धर्म संपूर्ण मानव जातीत समानता मानून जगाच्या कल्याणाचीच अपेक्षा करतात!

या आधारे ज्यामशास्त्रींनी ठरवले कि हे सत्य व्याख्यानांद्वारे जपते समोर मांडायचे। श्रोत्यांच्या मनांचे निरसन त्यांच्या त्यांच्या धार्मिक प्रचारातील उदा-

हरणांद्वारे करता आले पाहिजे-असे ठरवून त्याने आपला कार्यक्रम सुरू केला. हा कार्यक्रम पद्धतशीर क्रमकात आणता यावा म्हणून व्यासनाचीनी विविध धर्मासंबंधीचे प्रथम एका लाकडी पेटोत नीट रचले आणि ती पेटो ठिकठिकाणी वळवून नेम्यासाठी वीरवास नावाच्या एका मजुराची नेमणूक करून तो देशाटन करायला निघाला.

सुखातीला शारचीन्यांच्या व्याख्यानां-कडे कोणी फारसे लक्ष दिले नाही. परंतु कोणीही धर्मासंबंधी वा इतर कोणती शंका विचारली की ते ससेच ती तो धर्मग्रंथ काढून आपल्या व्याख्यानातील त्या धर्मा-संबंधीचे उदाहरण दाखवून देऊन त्या शंकेचे निरसन करीत. ज्यामशास्त्रींच्या या सध्या पद्धतीचा हळूहळू जनतेवर प्रभाव पडू लागला. अनेक समोतून शास्त्रीबुवांना सुरू केलेल्या या कार्याच गौरव करून कोक

त्यांना थन किंवा अन्य वस्तूच्या रूपाने इनाम देऊ लागले.

जसा प्रकारे एक वर्ष निवून गेले एकदा एका जमीनदाराने ज्यामशास्त्रींना एक लाल रम्याचे इनाम दिले, आणि या धरनेनंतर एकाच महिन्याने त्या राज्याच्या राजाने दोन लाख रुपये देऊन त्यांना प्रथम सत्कार केला!

जसा प्रकारे ज्यामशास्त्रींना केवळ आर्थिक लाभच झाला असे नव्हे तर त्यांचे नावही सर्वतोपेनी झाले. परंतु ज्यामा-शास्त्रींच्या पुस्तकांची पेटो बहाणारा वीरवास पाच दिवसांदिवस दुर्बल होत चालला होता। त्याच्या आजाराबद्दल ज्यामशास्त्रींना काहीच माहिती नव्हती,

म्हणून त्यांनी त्याला एका मोठे वैद्य-माळेत दाखल केले. तेथे वैद्यांनी परीक्षा करून सांगितले की वीरवासच्या तब्येतीत शारीरिक दृष्टीने काहीच दोष नाही! शास्त्रीबुवांना या गोष्टीचे फारच आश्चर्य वाटले. व त्यांनी वीरदासला विचारले-“वीरदास, अरे खरे खरे सांग, काय बिघडले तुझं?”

वीरदास मनातले सांगायला बराच वेळ आधीक लाभच झाला असे नव्हे तर त्यांचे नावही सर्वतोपेनी झाले. परंतु ज्यामा-शास्त्रींच्या पुस्तकांची पेटो बहाणारा वीरदास पाच दिवसांदिवस दुर्बल होत चालला होता। त्याच्या आजाराबद्दल ज्यामशास्त्रींना काहीच माहिती नव्हती,



इयामशास्त्री म्हणाले—“वीरदास तू एथ भरलेली पेटी गाडीत ठेवतोस आणि गाडी-तून ध्यामपीठावर नेऊन ठेवतोस. या दिशेबाहेर पाहिले तर हा भार वाहण्याचे गरम तू दिवसाकाडी घेवत त्रासोपेक्षा नाराज वेळ करीत नाहीस. बरोबर आहे?”

“ते बरोबर आहे, पण बाण ज्या पद्धतीने प्रचार करीत बाह्यत त्याकरणा ओंक्ष वहाण्याचं काम मी करतो त्यामुळेच आपणाला कीर्ति मनु जन मिळते की नाही?” श्रोतदासने विचारले.

“होय, होय! तुम्हं रोज वोन त्रास ओंक्षं वहातोस, आणि ओंक्षं जविक घाटेल तेव्हा तू बोवयावरून ते ओंक्षं खाली उतरवून ठेऊ शकतोस. परंतु मी मात्र ते ओंक्षं माझ्या डोक्याच्या आखील घेऊन सतत दिवसभर वागवतो. आता तूच त्याच कर.” इयामशास्त्रींनी विचारले.

इयामशास्त्रींना बघून कोणी काही प्रश्न विचारतात तेव्हा ते कसे ताबडतोब एकादा

ग्रंथ उघडून, त्यात कोणत्या पानावर कोणता प्रश्नकूर आहे हे कसे बरोबर यांचा शकतात, हे वीरदासला बांगलेच माहीत होते. त्याची आठवण होऊन तो म्हणाला—“बहादुराज, मला नाही मूक काळून आली आहे. जोंक्षे वहाण्याच्या कामात मी एका पत्राची एका प्रेक्षावी जविकीची तुळना केले आहे. मला क्षमा करा.”

परंतु इयामशास्त्री एवढ्यावर गप्प बसले नाहीत. आपल्या मिळकतीतला काही अधिक भाग त्यांनी वीरदासला दिलाच, आणि खिवाय सर्व घमांच्या भव्यवसाया उपदेश पाहण्याच्या आपल्या कामाबरोबरच वीरदासच्या मदतीचाही आभार उल्लेख करू लागले.

बाणकी काय हवे? वीरदासचे मानसिक दुःख अदृश्य झाले! पानंतर जेव्हा जेव्हा तो आपल्या डोक्यावरचे ओंक्ष खाली उतरवी, तेव्हा तेव्हा मोठ्या सहाय्युक्तीने म्हणे—“माझ्या बिचाऱ्या मालकांना माझ अशो मंथि कधीच भिळत नाही!”



[१]

[विनीत शब्दभाषांतर करून देता, 'सोन्याची दरी' राज्यात एक मायिक जाला आणि त्याने एका अस्वत्ताचे मनुष्यसह स्थापित करून घेतले, त्याने राजाचा कावटून घेतले कि—आपण त्या सोन्याच्या दरीत जविक खोदून काढून एक सवू. यासाठी त्याने एक कड बांधली की राजा, मंत्री आणि मंत्रालयी या सर्वांनी एक आठवडा उपास करत! पुढे बांधा...

सोन्याची दरी सकाळीच राजाने आपले राज्याचा एक विवेक शंपता शंपताच मंत्री व मंत्रालयी यांना बोलवून सर्वजण तुकडे ठेपण झाले. अरीही तबाली घेऊन म्हणले—“तुम्ही सर्वांनी ही आपल्या वैहत्यावर गोमयी कायम ठेवले. माझ्याबरोबरच एक आठवडा उपास मायिक माय राजाठपाच्या मदत करावा—या गोष्टीला मी परवानगी देत आहे.” राजाबरोबरच 'इष्टून पुढे एक पदापावर ताव माफ लागला. त्याने खाऊन उरलेल पदाचे त्याचा विषय सकाचट सोडून बाहेर जाऊ नये' अशी आज्ञाही करून दाली! विसरप्य विनसापर्वत राजा अशक्तपणामुळे दिसा पडला, चौध्या दिली!





दिवशी तर तो चक्क कण्ह लाएला! त्यामुळे एक घोडसर इतकाच फळांचा रस सरन करायची परवानगी मानिकाने मोठ्या उदारपणे त्याला दिली।

अप्रेषी लव्ज झाल्यानंतर लसे सुखोप-भीम अन् भाग्य श्राप होईल याची रसभरित वर्णने मानिक अमून मधून राजाबघोर करी आणि बिचारा राजा ते ऐकून सुखीने हळुहळू होले। त्याच्या डोळ्यातून आनंदशुभ्र भरले। आपल्या या 'सोन्याची दरी' राज्यात कुठेही सोन्याचा गुप्त खजिना आहे ही गोष्ट राजाला चारलीच ठाऊक होती. त्यामुळे सुवर्णप्रतिपेत प्राणप्रतिष्ठा जात्यावर तिच्याशी आपले लग्न होईल व

ही आपल्याला त्या खजिन्याचे रहस्य सांगेल या आशेने मोठ्या उत्साहाने तो आपले हे उपासाचे दिनस न्यातीत करून राहिला.

घोवटी कत्तबशा उपासाचा तो आठवडा मरला. आठव्या दिवशी मत्स्या वहाटेच त्याच्या अंगाला ओशी घेते मर्दन वल्ल-लान घालून त्याच्या अंगावर मृत्युवात वस्त्रे बघवली गेली. नंतर निरनिराळे धलकार घालून त्याला लान मजवले गेले.

मानिकाने मंत्री आणि सर्व महाशाले सोना बोलावून म्हटले—“आता मला महाराजांना प्रतिमण्डिकडील गृहेत घेऊन जायचे आहे. ते आपल्या उपासाची समाप्ति ठेवण करतील. एक लाख गोष्ट पुण्याचा शणती, नीट ऐकून देवा, मी आता महाराजावर मायाशक्तीचा प्रयोग करणार आहे. या काळात कोणोही त्यांच्याजवळ जाण्याचा प्रयत्न केव्हास त्या व्यक्तीचे आयुष्य कमी होईल.

शेजघाव वेळात महापंथी आणि महा-जानी आप-आपल्या घराकडे घावले. इकडे राजाच्या अंगात उठून उभे रहाण्याचीही शक्त नव्हती. त्याला सादेवर निघून सेवकांनी उचलून त्या मुर्तीजवळ नेले.

तेथे पोचल्यावर द्रुत द्रुत मानिक म्हणाला—“या अप्रेषला सोन्याच्या खजिन्या-

बद्दल माहिती आहे. महाराजांशी हिचा विवाह करायला आता एकच दिवस बाकी उरला आहे.”

मानिकाच्या तोंडचे हे शब्द ऐकून राजा आपली सर्व शक्ति एकवटून उठून बसला आणि मानिकाचा हात धरून उभा राहिला. मंतर तो मूर्तीच्या मागे असलेल्या गुहेकडे हल्लुहल्लू चालू लागला.

राजाच्या अंगरक्षकांमधी मानिकाने त्या डोंगराच्या पायथ्याशीच जात पहात थांबण्याची आज्ञा दिली होती.

“मला इतकी भूक लागली आहे की अन्न वाटतं ही मुकर्मभूती मी गिळून टाकावी. पण मला हिच्याशी लग्न करायचं आहे न.” राजा मानिकाला म्हणाला.

राजा व मानिक गृहेत प्रवेश करायच्या वेळीच राजाला जेवणात रोज लागणारे निरनिराळे प्रकारचे पदार्थ घेऊन राज-सेवक तेथे येऊन पोहोचले. मानिकान्या धिष्ण्याच्या आशेवरून ते सेवक ते पदार्थ निरनिराळे पाळ्यांतून व्यवस्थित ठेऊन ठेवून निघून गेले. पाळ्यांत बाहुन ठेवलेले ते पदार्थ पाहून राजाला फारच आनंद झाला! त्याच्या चेहऱ्यावर तेज दिवू लागले—“वा, वा! आता मी हे सर्व खाऊ पावतो ना?” राजाने आनन्दात ओरडून विचारले.

“महाराज, पोडण्यासाठी गडबड करू नका. आता पूजेचा एक खास कार्यक्रम घ्यायचा आहे. इकडे पहा प्रभू, रामोरच्या





“महाप्रभू, हा ही पुजेचाच एक भाग आहे. आता लवकरच आपलं नशीब उजळणार आहे ही मोष्ट विसरू नका. जलं बाग्य मिळण्यासाठी मी वर्ध्म काय पंग आपलं कातडीही उत्कलन टागला तगार होईन.” मान्त्रिक म्हणाला.

नाइत्याजाने राजाने मान्त्रिकाचे हे ही म्हणणे मानले. मान्त्रिक वन् एवाच्या शिष्याने राजाचा रत्नाजडित फुडला, जवाहारे जडवलेला माफा, जरीच्या किनारीचे धोतर वगैरे कापडे एकएक करून काढून घेतले. मंतर कंडहार, अंगठ्या वगैरे आभूषणे ही उतरवली.

मानंतर रोपांनी मिळून राजाच्या त्या भोकात ठकलले. राजा आपल्याशीच पुटपुटला—“जरे, रोळे काढकाढून पाहूनही इथे काहीच दिसत नाही! काय गडद अंधार आहे इथे!”

“बोडभाच वेळात आपणाला त्याची सवय होईल.” राजाला आपली पुढे ठकलत मान्त्रिक म्हणाला.

मान्त्रिकाने तेवढ्यात आपली नकली बाडी काढून फेकून दिली, राजाची वस्त्रे आणि आभूषणे चढवली आणि त्याने विकट हास्य केले. आणि म्हणाला—

“जोता पुजेचा कार्यक्रम संपायला झाला, समजलं?”

“मला थूकलपळीय जेवणाच्या बाबतीचा इकडे सरकवून दे.” राजा ओरडून म्हणाला. मान्त्रिकाने भोकात आत शोकवून पाहिले. त्याच्या पाहून सनाने आश्चर्याने विचारले—“तू कोण आहेस?”

“मी अष्टमातण्ड महाप्रभू आहे.” मान्त्रिक उत्तरला.

“काहीतरी बोलू नकोस, तू राजा असशील तर मग मी कोण आहे?” राजाने विचारले.

“कदाचित मान्त्रिक असशील!” वेपासना मान्त्रिक म्हणाला.

मला तर मग तंत्र काहीच येत नाही. येत असते तर या मोल दगडांचे लाडू बनवून टाकले असते मी!” राजा म्हणाला.

“कदाचित्त बिसरला असशील. राजवाड्यातल्या लज्जित्याची किल्ली कुठे ठेवली आहे हे मी अजिबात बिसरून गेलोय, तसंच तुही मंत्र तंत्र विसरला असशील. सांग, ती किल्ली कुठे आहे? ती आमा सांगितलीस तर वसित म्हणून मी तुझं भोजन आणि प्रकाश यांची व्यवस्था करीन.” मान्त्रिकाने राजाला आमिष दाखवले.

“मी मूळीच सांगणार नाही. मला तुम्ही फसकाफसवी करून घेऊनी आहे. मीच माणसा, मला अशा तऱ्हेने दुबळ बनवून तू फसवत आहेस!” राजा चिडूत ओरडला.



आता मान्त्रिकाच्या शिष्याने जेवणाची एक एक वाळी मान्त्रिकापुढे बरली आणि मान्त्रिक ते सरासर खाऊ लागला.

“माझं जेवण मला देणार नाहीस?” राजाने ओरडून विचारले.

मान्त्रिकाने एक लाडू राजाच्या हातावर ठेवत म्हटले—“जोपर्यंत तू लज्जित्याच्या किल्लीची जागा सांगणार नाहीस, तोपर्यंत तुला रोख फक्त एक लाडूच मिळेल जामला.”

आणि मी ते सांगितल्यावर तो ही न देता तू मला उपाशी मारून टाकशील असच ना? काय बूलं हो! तुझ्यावर विश्वासको!”

असे पुटपुटत राजा काढू लागला.



विचित्र कळिगड फुटून गेले अन् त्या नगरातली जनता किन्हेत बुडाली. ते नगर सोडून मुनि व विनोद एका अरण्याप्रदेशात पोचले.

"हहा समोर, ते क्षितिजावर निळे पहाड दिसत आहेत ना, ते ओलांडून एलीकडे जाण हुककर आहे. परंतु तुम्हाला सग्याउत्पा सुवर्णप्रतिगेचं रहस्य जाणव्या-साठी आत्तापर्यंत तू इतका दूरचा जों प्रवास केलास तो सफल करण्यासाठी तुला ते पहाड ओलांडण तर भाग आहे." मुनि विनोदला म्हणाला.

"बहुस्य ह्योपाचा मन्त्र मला ठाऊक आहे, मुनिवर! ज्ञानभूमीच्या राखाने मला

त्या मन्त्राचा उपदेश दिलेला आहे." विनोद म्हणाला.

"पण ती विद्या केवळ मानवी विद्वत्-वर्षातच सम्यक्तित आहे. तुला वात त्या प्रदेशात पोचण्याचे आहे ते मानवी-विषय नव्हे! तिथले लोक तसे बाण्यांसारखेच दिसतात, पण वास्तवतः ती सामान्य बाणले नव्हेत." मुनिने सांगितले.

"मग मी चालत तिथवर जाईन." विनोद दशनिश्चयाने म्हणाला.

"तेही शक्य नाही. कारण तू कितीही दिवस चालत राहिलास तरी हे जंगल मुळा चालून संपणार नाही. त्या लोकांना सेटापच असेल तर तुला गुप्त-मार्गानेच जावे लागेल." मुनिने समजावले.

"हे महात्मा, अशा स्थितीत मला भदत करणारे आपल्याचानून गुसरे कोणीच नाही. माझ्यावर कृपा करून भाषणच मला तिथे पोचवा ना!" मुनिला प्रणाम करत विनोदने विनवले.

"ठीक आहे." जसे म्हणून हुकत हुकत मुनि उठले आणि विनोदचा हात घेऊन त्या बहुबाकडे निघाले.

आपली शूद्र जाते आहे असे विनोदला अणभर वाटले. कुसण्याच क्षणी त्याला बरे मासले की आपण पक्ष्याच्या पिसासारखे हलके होऊन हवेत सरणेत जात आहोत.



या स्थितीत किती वेळ तो मुनिबरोबर जाल राहिला हे विनोदला स्वतःचा काहीच कळत नाही। त्याला एकदम असे भासले की आपल्या पाठीवर कोणी हात ठेवला आहे आणि त्याने डोळे उघडले। छोट्याशा डोंगरावरच्या एका खडकावर आपण मुनि-नामनेत बसलेलो आहोत असे एकदम त्याच्या लक्षात आले। म्हाड हात होती, पूर्ण दिवोला असलेल्या आकाशात पसरलेले मंदसूर्य लघुदोषासारखे पिवट जलस्थान आकाशाला अपूर्व आभा आली होती.

डोंगरावरील आसलेल्या वेदान्त काही हाड दिशत होती त्यांची खोडे लडाव्या खोशासारखी दिसत होती. त्यांच्या काढा किंवा पाज वगैरे अविनात काही दिसत नव्हते। कारण त्यांचे वड उगातून आत घुसून आकाशात पोचले होते।

"इतकी उंच झाड तर मी आजपर्यंत कुठेच पाहिली नाहीत विनोदने आश्चर्य व्यक्त केले

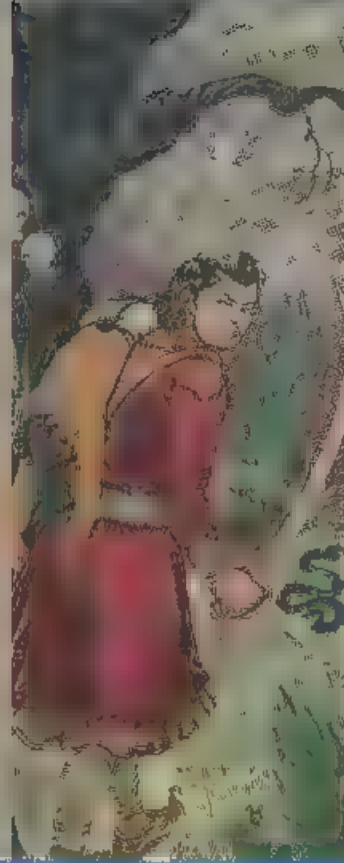
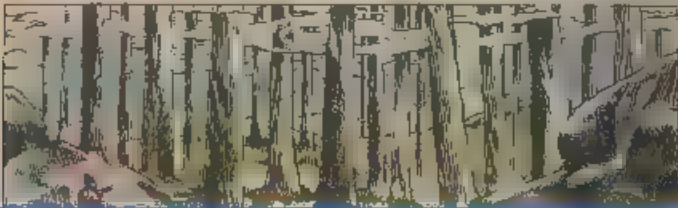
"ही झाड कायम अशी पत्र बसनात. आकाशात रहाणाऱ्या देवकुमारांना मधूर फळ त्राडला यावीत म्हणून केवळ थोड्या वेळपुरतीच ती अशी उंच होमात' मुनिने परीक्षेचा माहिती दिली

मंदार पुन्हा विनोदने वेदान्तकडे पाहिले. खोपरीत ती झाडे आपल्या सर्वसामान्य उंचीची झाली होती! ते पाहून विनोद म्हणाला- 'वा' हे तर एक जबर विश्वच दिशते आहे।'

"आता आपण मानवलेकाच्या मीमेवर आहोत. जलम प्रकारचे जीवन व्यतीत करणारे जीवच इथे रहातात जबरकरन त्यांच्यातल्या काही माणसाना मू अट एकदास' मुनि म्हणाला

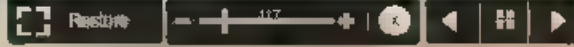
पाह वेळी एक बारीकसा आवाज ऐकून विनोदने मागे वळून पाहिले. थोडी दूर पाहून त्याला आश्चर्य वाटले आणि अचूकी! एकाच पुतळ्यासारखा तो सिमेन उभा राहिला.

(क्रमशः)



वेद निर्णय

दुर्लभपणे विज्ञानाद्वारे झाडापाशी परत आला. झाडावरून त्याने प्रंत उतरवून घेतले व ते खांद्यावर टाकून मधुप्रीपमाणे मोन धारण करून समजाताकडे चालू लागला. खेव्हा प्रेतात वास करणाऱ्या वेदाळाने विचारले- 'राजा, आपण उद्दिष्ट पुर करण्यासाठी ज्या दुर्लभतेवासाने आपा मच्छराशी तु या मयानक समजातात कष्ट करीत आहोत ते पाहून मला तर आश्चर्य वाटत आहे कोणाही काय घन लावून कल्याण सफल होते ही गोष्ट सर्व तर मरीच, पण नाही माणस भिषेपणा आणि मानसिक दुर्बलतेमळे आपल्या कामात यशस्वी होऊ शकत नाहीत माझ्या या म्हणण्याच्या पुष्टीर्थे श्री तुला सार्वत्रिक जग-व राजा 'विश्वसिद्ध साची गोष्ट मगना आपले कष्ट विसरणामागे ती एव'



सर्वाची उपेक्षा करून विजयपुरीसारख्या छोट्याशा राज्याची संरक्षण जीउने म्हणजे इतर राज्यांशी शत्रुत्व पत्करण्यासारखे हाने प्यामुळे नन्दिनीचे स्वयंवर करणच योग्य होईल असा निर्णय त्याने घेतला.

त्याच काळात एक दिवस दत्त-विद्वांश्या जाण्यासाठी नन्दिनी रथात चढली तिच्या मळ्या मात्र अजून चढायच्या होत्या, दत्तयास जवळच्या गजवाळतून हत्तीचा चिक्कार ऐकू येऊन रथाच पांढे दिवकले अन् नन्दिनीसह घेऊन एका वाट जंगलाकडे उघडले.

त्या जंगलात प्रताप नावाचा एक डाकू रहान बसे त्याने हे दृश्य पाहून आपला घोडा बळवून रथाजवळ गला आणि सोडवा बघलाईन त्याने नन्दिनीला रथातून खाली घेतले.

आपले रक्षण करणाऱ्या त्या डाकूजवळ नन्दिनीने कुतूहलाने अनेक केली आणि रयाला विचारले "तू कोण आहेस" या वाट अरण्यात तू का रहातास?"

डाकू उत्तरला-"हे सुन्दरी, मी एका डाकू आहे. याला नाव प्रताप आहे. सौन्दर्य पाहून माझे डोळे दिपून गेले आहेत तुमचे हुरकट दमकत या मी सुरक्षेची विराह करू इच्छितो. विवादानंतर मी हा जंगलारीथा बसून सोडून जाणार आहे याकडील

डाकूनी इच्छा जाणून नन्दिनीला आश्चर्य वाटले. ती म्हणाली-"मी अश्वपुरीचे युवराजी नन्दिनी. माझी मुह्याशी विवाह करायची इच्छा नाही परंतु जर तू माझ्या बंगानेचे हे सर्व दाम्नि वं, मी मोठ्या ज्ञानदान ते तुला देईन. ते घेऊन तू आपल्या वाटेने निघून न वेस हे बरे."

तिचे उत्तर ऐकून डाकू प्रताप मोठ्या विनयाने म्हणाला-"युवराजी मी आपल्याला सुरक्षिततेन राजधानीत पाववता येण."

प्रतापने उत्तर ऐकून नन्दिनी अत्यंत प्रसन्न झाली बन् स्थान्याबरोबर निघाकी ती थोडे पडे रान अन्तिमिल दत्तकयान धरणे

कपित्ते रोईल अन्नी कृपास्वाहा। पात्राची चाहूळ लागली. डाकू धाडकून पळून गला.

थोड्याच वेळाने जंबवणे नावाचा राक्षस नन्दिनीजवळ येऊन तिच्या अर्धाण म्हणाला-"हा वा! काय बद्दमुत सौंदर्य तुझ! माझ्यासारख्या राक्षसाला मुळा बेश केले या सौन्दर्याने."

राक्षसाचे हे बोलणे ऐकून जराही विक-लित न होता नन्दिनी म्हणाली-"मी अश्वपुरीची राजकन्या आहे. दुर्भाग्याने मी या वाट जवळपास बडकले आहे."

"युवराजी तुम सुरक्षित हेच माझे श्रेष्ठ! यला तुम्हाची करत करावचंय. तू माझ हे विक्रम कप पाहून वाबळ नकास

वेताळ गोष्ट सांगू लागला-

अश्वपुरीचा युवराजी नन्दिनी वर्षानांनीन सुखी होती. तिच्याशी विवाह करायला अनेक राजकुमार लालचाने होते परंतु नन्दिनीची तर विजयपुरीच्या युवराज दत्तयासेनशी विवाह करणाऱ्याची इच्छा होती. याचे कारण म्हणजे दत्तयासेन केवळ दिसायला सुंदर होता इतकेच नव्हे तर एक महान वीरही होता. नन्दिनीने आपल्या मनाची घोष्ट साधला पिता कीर्तीकान्त याच्या सांगितली आपल्या बुनोचा हा विचार ऐकून राजा दुविधेत पडला, कारण अनेक राजकुमार नन्दिनीशी विवाहाची इच्छा बाळगून होते। अशा स्थितीत





नन्दिनीचे पूर्ण आकारातले एक चित्र होत ते पाहून नन्दिनीला थोडे आश्चर्य वाटले ते ओळखून विक्रमसिंह नन्दिनीला म्हणाला- 'नन्दिनी, तुझ्याशी विवाह करण्याबद्दल मी किती दिवस स्वप्न पाहत होतो! तुझ्या वडिलांना मी याबद्दलही पत्रही लिहिले होते पण ते जर तयार झाले तर मी तुझ्या पिताला सूझत पराजित करून तुझ्याशी विवाह करीन नन्दिनी यावर म्हणाली- 'महाराज कृपा करून चिराहाच्या बाबतीत वायव्य राज्याचा जबरदस्तो करू नका मी विजय पुरीच्या युवराज बसंतसेनला मनात बाळग आहे

या उत्तराने कोपित होऊन विक्रमसिंह म्हणाला- 'नन्दिनी, मी तुला मोठेगार नाही राक्षस विवाह करीन'

हे उत्तर ऐकून नन्दिनीने विजय हास्यासून से पाहून विक्रमसिंहाने अत्यंत विचारले 'तु असे का म्हणत आहेस?'

'ह्याच्याशी तुमचा काहीही संबंध नाही आपणाला माझ्याशी जबरदस्तीतच विवाह करावयाचा असेल तर मला येत नसेल जबरदस्ती मला करण्याचा हाक प्रतापला, लखवणे नावाच्या राक्षसाचे आणि रवा संन्यास घारण कलत्या मन्त्राचा प्रथम श्रेष्ठे बोलवून घ्या मंतर हाक प्रताप आणि राक्षसाचा सत्कार करून त्या गोवर्धनला कडक शिक्षा करा' नन्दिनीने आंखी बट हांगून टाकली.

क्षण दोन क्षण मीन पाहून नंतर विक्रमसिंह म्हणाला- 'नन्दिनी माका समार कर तुला मी आत्ताच्या आत आपल्या राज्यात पाठवण्याची व्यवस्था करतो

नन्दिनीला असमर्थ भ्रमवस्तु देऊन दोडयाचे वेळाने विक्रमसिंहाने तिला अश्वपुरीला पाठवून दिले

वेताळाने एवढी गोष्ट सांगून म्हणले- राजा विवाह करण्यापूर्वी हाक अन राक्षसाचा सत्कार करण्याची आणि गोवर्धनला तिला शिला देण्याची अट नन्दिनीने

'विक्रमसिंहाला का मुनावली? ज्या मुलीची चिरमर्जित मनावास्तुन कामना करीत होता, त्या मुली आली असताही त्याने तिला सादर वा निले राख घालून विक्रमसिंहला भिन्नपण किंवा त्याची साक्षिक करतारी तर मध्ये? अन् खरे पाहता नन्दिनीला विक्रम हास्यासून काय कारण या सर्व प्रश्नांची उत्तरे माहीत अनुभूती न दिली नाहीख तर म्हणायला म्हणजे 'तुला छकले होऊन पाहिले'

विक्रमादित्य यावर उत्तरला- 'नन्दिनीच्या हास्याचे एक कारण हास कारण आहे तिने बसंतसेन नावाच्या युवराजाशी विवाह करण्याचा तामस हाक राक्षस अन मावादाप्रसन्न जवळ कला नव्हता त्या तिघां वेळे कशाही तिकावर घटनेवरील करायचा परतून केला नाही, उलट मी प्रत्येकाने तिला लमाच भागिनी पण एका राजाच्या हातून विक्रमसिंहाने नन्दिनीला जबरदस्तीत राखून विवाह करण्याची धमकी दिली राजा बाबतीचा विचार करून नन्दिनीने

विक्रम हास्यासून केले! या हास्याद्वारे तिने असे प्रकट केले की एक डाकू, राक्षस नावा संन्यासी नाच्याही पेक्षा राजा विक्रमसिंह नीच असे दिसत आहे! तिचा हा हास्यासून ओळखून विक्रमसिंहाने आपला विचार बदलला त्यामुळे विक्रमसिंहाच्या मनात नीतिभिरावावर असलेली भ्रष्टा आणि विस्वास प्रकट होती, त्याचा निवेष्टा किंवा मानसिक दोषेन्य नव्हते!

बातू आणि राक्षस यांचा सत्कार करण्याबद्दले तिला भ्रष्टाकरता सांगितले कि त्या दोघांनीही आवडाने तिला राजाचा गोम बाण्याची मरकतगी दिली पण संन्यासाला तिला अशासाठी सुचवली की त्याने नन्दिनीला एका अपरिचित राजाच्या हावाली केले आणि त्यामुळे नन्दिनीवर भाणगीच संकट कोसळले!

अशा प्रकारे राजाचे मीन भंग होताच प्रतापीस वेताळ प्रेतामह मनुष्य होऊन साहाय्यन जाऊन लटकू लागला

(कल्पित)



[illegible]



नन्द वंशाज समृद्ध नाड करणाच
चंद्रगुप्त ज बाणकड या जोडणाला
सुद घण्याभा गडसाने निझड केला
होता ते काय तबीला मन्नासाडी
राक्षस आजुकाकुभा राजां जाणव
कडे घडवून घेयाच्या प्रयत्नाला
जाणता.

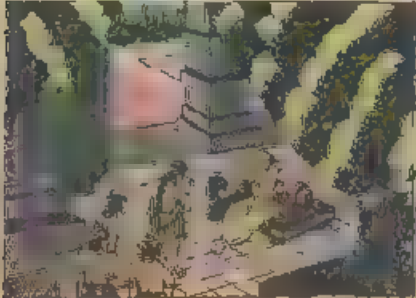
"भाऊया" विनाच्या बायकोपेरांची
तंकट कात्तलीज निरानि मो कळी बरं
टाळु ?" चणमदास उत्तरला. मना-
तल्या मनात चन्द्रकदासाच्या या गुणाची
तारोक करीत उबडपणे माझ बाणस्य
मृशाला." घानाच डी नाडटीसु झुजतो
जणि तुला चावटून काटावाची
मिना ही मुनाचम वाटे ' अने धुवून
त्याने राजभेरांना तन्वतदासाचा नैद
करणाचा हक्क दिला



राक्षसांच्या दोड्यांची दान्ती बाण-
नगाने बायला पुत्र हेराकडन पिडवली
राक्षसांची कुंठ व राजसमित बाणकड
उत्तम प्रकारे बाणून होता. त्यामळ
बाणवयागे जोडवले की या दक्षिणाच
आपल्या पक्षाल ओडून न वेला जाते
तर राजाज शान्ति न पुनजवया
राक्षस केवळ अजकय आहे. सगुल
राक्षसांना बाणणिकडे घटवण्यासाठी
बाणवयागे एक योजना बनवली.



एक दिवस बाणवयागे चन्द्रगुप्ताला
खुले!" राजा, काहीही करून बाणव
केतु व राजस बाणी मीही होवून
बाणवयागे राजासाला आपल्या बाणवया
बळशाला हवे बाणवटी बाणव दोन
एक ताटक एक बाणव जोडांच्यात
थली अन्ना पत्रवून बाणवटी की
बाणव दोनत काही बाणववया
आहेल आहे."



बाणवयागे चन्द्रगुप्त मगफाला
बोलेवून आपुन म्हटले की "तु राज
झोह नना बाहेर पावा चन्दन
बाणव ह्या व जडिह्याच गुन्हा नाकडून
केला बाणवयागे त्याला विचारले-
"तु राक्षसांच्या कुटुम्बाला आपल्या
बाणव जालेला देऊन राजाज नाले
तर बाणव केवळ ?"

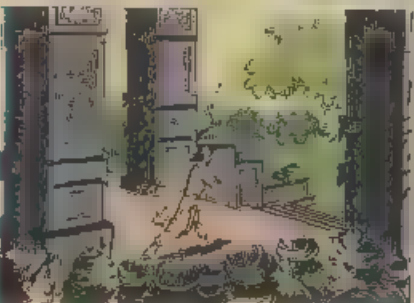
चन्द्रगुप्ताने या योजनाला आपली संमति
दिली जणि बाणवटी निवून एक
योजना बनवली त्याप्रमाणे वसद-
चन्द्रगुप्ता बाणवयागीत्येक ताण्या मगरात
मोळा उत्तम बाणव करवयावहन
चन्द्रगुप्ताने दंडी निववली.





भाताही मण्डरावर होरा बांधले
आले असताता रागाने बांधला पाय
आपले चांगले नियम पावून आरहला
'हे सार मत्त को माताच्या आला'
मगरविषर काही मत्तवायच काही
उत्सवही नाही मरायचा ज्ञाना
बाळ भाषा नवेवण इयुन' मातो
असा बाहू हो' त्याने हे सांगण
सहून सदांना फारच आश्चर्य झाले

जगतेत ही शक्ती मन्त्रमुखापुन
मोवपुनरी त्याने भरलेल्या सभेत
पावट्या बांधल्याकडे जवाब मागितला
चाणक्य यामुळे चिदंत म्हाता-
'मत्तवाकेतु आणि रागास मिळून
आरण्याचा हुता करणार्या प्रयत्नात
श्रद्धेत अशा परिस्थितीत उत्पत्तीची
काय करत ?'



त्या रोवाच्याद बांधलेत वाढून
बाढवादी सातो बाढीतून वाणवपाचा
करून म्हाता- 'मत्त रागावर
आपभाषेला शास्त्र बुद्धिमान आहे
असं म्हातें पाहिले, असं काय
मन आला यक्षणी मी आपल्या
मत्तवाका त्या करत आहे.' असं
सांगते म्हणून बाणनय दख्खर सोडून
निघून गेला. (कथा)



उपचाराचे रहस्य

सुपेशपुरात एक प्रसिद्ध वैद्य रहात असे,
त्याच नाव विश्वपति विश्वपतीने
दोन शिष्य होते-जनन्त नि नीलकण्ठ.

जनन्त अतिशय हुशार व प्रहृगडील
युवक होता परक मुबूत यांच्यासारख्या
महान् विशारदांच्या वैद्यक-शास्त्र-वरील
संघातीत मुबूत सतत उल्लेखून तो विश्व-
पतीला चकित करून सोडी त्याच्या
बुद्धिमत्तेची प्रशंसा करता करता विश्व-
पतीच्या मनात विचार येई की हा 'गुरू से
सकाई' म्हणू वैद्य बनणार.

पण नीलकण्ठ सामान्य ज्ञानी होता तो
गुरूचीच अनुकरण करीत करीत रोवाच
निदान नि परीक्षण करीत असे. विश्वपति
विचार करी की नीलकण्ठाचा वैद्यकीय
बिद्यतली प्राथमिक सूत्र समजली तरी तो
कस तरी आपले पोट भरू शकेल. म्हणून
तो त्याच्याकड फार लक्ष देत नसे

काही काळ लोटल्यावर जनन्त आणि
नीलकण्ठ विश्वपतीकडील आपले शिक्षण
संपवून आपल्या राहत्या गावी स्वर्णपुरला
बरत गेले. त्यांनी स्वतंत्रपणे रोवांचा
इलाज करण्याचा आपला व्यवसाय सुरू केला
असा ऐतोने काही वर्षे गेली एक
दिवशी दीर्घ काळ रोवाने पछाडलेला एक
श्रीमंत माणूस स्वर्णपुरला विश्वपतीकडे
आला. स्वर्णपुरचे नाव ऐकताच विश्व-
पतीला आपले शिष्य जनन्त नि नीलकण्ठाची
आठवण झाली.

विश्वपतीने त्या श्रीमंत माणसाला
आपल्या दोन्ही शिष्यांसह विचारले.
त्यावर जो म्हणाला- 'वैद्यजी नीलकण्ठाचा
व्यवसाय सर बीरात चालू आहे, तो
खोऱ्याने पैसे ओढतो आहे. पण जनन्ताला
हा व्यवसाय काही आवडत नसावा. तो हा
व्यवसाय सोडून आपल्या बाडबडिलांकडून

लेखना ठोंबरे



मिळाल्या वामीनीची मनागत कडत कसे तरी जीवन कठण्याच विचार करीत आहे हे एकूण विश्वपतीला अवश्य वाटले जा अन्त एक कुशल वैद्य बनून वांगला अवसाय करणार, तां वसकल का झाला हे जाणव्याचो विश्वपतीला इच्छा झाली. यासाठीच तो स्वयं स्वर्गपुराकडे निघाला. विश्वपति अनन्तच्या घरी पोचला अनन्त आपल्या घरात कोणासो तरी बोलत होता विश्वपति बाहेर उभा राहिला अर्ध्या दरवे बोकले ऐकू लागला अनन्त रोयला समजाऊन सांगत होता— "तुला हा आजार बांदी किरकोळ आहे थोडस पडस झालय तुला त्यासाठी एवढा

बाळ काय करतो आहेस? थोडी हळद नि बन्दन एकच मिसळून चांगले घोट आणि त्याचा लेप वेहण्यावर लाव. लवकरच ठीक होऊन जाईल सगळ. घाबक तकात जा आता

यावर ताराज होऊन रोगी म्हणाला 'एवढे जाणव्यासाठी तुमच्याकडे यायची मला काय जरूर होती? माझ्या आजोती पण मला सांगितलं असतं इतकं बोलून तो निघून गेला

रोगी निघून गंधादार विश्वपति घरात गेला अनन्तने नम्रतापूर्वक मुकजीना प्रणाम केला विश्वपतीने शिष्यत्वा आश्रित दिले आणि त्याची विचारपूस केली अनन्त म्हणाला— "मुहजी, मी मरणाच्या राग्यात पोच्य वेळकांय सल्ला देत असतो तरी पण मोठ्या अधिक संख्येन रोगी माझ्याकडे येतात असे नाही मला याचं कारण काही समजत नाही

विश्वपति मंम-स्मित करीत म्हणाले— 'अस होय? बर, आपल्या नीलकण्ठ कसं काय वातलंय?

त्याचं आवसाय खूप जोरात मानला आहे!'' अनन्तने सांगितलं

त्यालाही भटपण्याची माझी इच्छा आहे वल येतोस माझ्या वरावर? विश्वपतीने विचारलं.

विश्वपति आणि अनन्त जेव्हा नीलकण्ठाच्या घरी गेल तेव्हा तिथं अनेक रोगी आपल्या पांतीची भांड पहात बसले होते. भात नीलकण्ठ एका रोय्याचो नसविशाल परीक्षा करीत होता विश्वपतीला समजलं की हाच रोगी काही वेळा पूर्वी अनन्तकडं आचला हांगा बाहेरच थांबून विश्वपति नीलकण्ठाच्या चिकित्सा-पद्धतीकडे पहात राहिला

नीलकण्ठ रोयला समजाऊन सांगत होता 'मजी-पडसं दहा रोयासारख असतं भसं म्हणतलं वेळेवर औषधोपचार केला नाही की तपासून अन्य रोगांना आमरण मिळतं तू पावक नकोस भाड्या जवळ एक असा लेप आहे, उघाचा उपयोग केल्याने थंडी-तडसं काही मिनिटांत पडून जाईल मी आता तुझ्या वेहण्यावर तो लेप लावतो थोड्या वेळात तुला बरं वाटलं'' अस म्हणून मजळच्या एका बातलीनील लेप नीलकण्ठाने रोय्याच्या वेहण्यावर लावयला मुखात केली

यावर विश्वपतीने हलक्या आवाजात अनन्तच्या कार्यास सांगितलं— "अनन्त, पहात आहेस न? नीलकण्ठ एकाच अद्भुत औषध आहे असं सांगून हळद नि बन्दन मिसळून तयार केलंला लेप रोय्याच्या वेहण्यावर लावतो आहे!''



अनन्तने आपला अर्थतोष प्रकट करीत म्हटलं— "गुरुजी, इतकच माही, थंडी-पडसं हा अल्पसत् किरकोळ आजार आहे आणि त्याच्यासाठी वेद्य-शास्त्रात काही औषध नाही हे जाणून ही हा रोय्याच्या विनाकारण वादरवीत आहे असं करणं मला मुळीच आवडत नाही"

विश्वपति हसत हसत म्हणाला— "नीलकण्ठ जें सांगतो आहेस ति ज करतो आहे त्यात मला तर काही दोष दिसत नाही' विश्वपतीचं हे म्हणण ऐकून अनन्तला आश्चर्य वाटले

विश्वपति अनन्तच्या लाचावर हसत ठेवून ब्रह्माने म्हणाला— "ह पहा अनन्त

काही माणस अर्धा असतात की जरा काही मुलक खूपच की सगळे इत्यादी करण्यासाठी पैसाकडे घाब घेतात घडी-पडशासाठी इलाज करादले झालला माणस अर्धापैकीच एक माहे अर्धा माणस अर्धी की नेत्याने त्यांना सात्त्विकता देत असा विश्वास निर्माण केले पाहिजे की त्यांच्या मुणकारक ब आणि शक्तिवर्धक औषधाने राग दूर जाईल आणि ती बरा हईल रोग औषधांमुळे अधिक भडकेन बरे होतात हे रहस्य तु मीट कापून पे रोम्याची मानसिक दशा जाणून औषधापचार करताता वैद्याने व्यावहारिक ज्ञान जगत उपयोगी पडत, शास्त्रीय ज्ञान जख्खे! म्हणून नीलकंठाशी तुलना करता वैद्यक-शास्त्र तुला चांगले मातीत असले तरी व्यावहारिक ज्ञानाच्या अभावी तु व्यवसायात माघ पडत जाहेस, समजले?'

विश्वपतीन मीट समजाऊन सांगितल्यावर अनन्तला भावना दोष कळता. नीलकंठाने आज त्याला चांगलाच प्रयत्न

पाठ शिकविला होता त्याने त्याचे समुकरण करावचे म्हणजे

नंतर दोष ही घरात गंतं, नीलकंठला भेटले आणि मनसोक्ती गप्पा मारल्या विश्वपतीन नीलकंठाची प्रशंसा करीत म्हण्टे- 'तुला व्यवसायाचे सधे बरोबर समजले आहे तु रेंग्याला जे समजाऊन सांगत होतात ते ऐकून तो प्रभावित झाला तुला व्यवसायात दिवसें दिवस अधिकशिके घरा मिळणार कायहेस मला खऱ्या बाहेर यत्न कर विश्वपति दोन्ही विषयांकडे एक-एक दिवस राहिले त्याचा पाहुणकार म्हण केला आणि आणत्या गरवाकडे रवाना झाले

या घटनेनंतर काही दिवसांनी स्वर्ण-पुरातन सुमेरुपुराणा जाणाऱ्या सगळ्या लोकांना विश्वपतीने विचारले तेव्हा त्याला समजले की नीलकंठ ही असल्या मारजा एक प्रसिद्ध ब लोकप्रिय वैद्य असत साठला आहे हे जाणून त्याच्या आजवाला तीरा राहिली नाही.

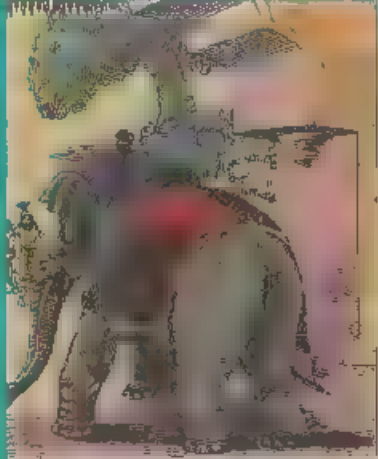


सुण्यावतार

सुण्यावताराच्या शेवटची येउन कंसाळा बासमी दिनी कि उत्सवाचे प्रमुख आकर्षण असणारे ते अनुपपच मोडून गेले आहे कंसाळा हे ऐकून असे वाटले की जणू त्याच्या पाठीचा कणाच मोडला! त्याच्या चेहऱ्या एकदम धिक्कास्त दिसू लागला तबत कस एकदम उठून उत्सवाची व्यवस्था पहाण्यासाठी निघाला समारंभ-स्थानी एक सुंदर रंगमंच बनवला होता, यज्ञा मंत्री बाहेरून घणारे राज राजाचे आज्ञा निरतिरात अधिकारी आणि राज-नेतिका यांच्यासाठी या भवावर व्याख्या त्याच्या बोस्यतेप्रमाणे उचित अशी आम्हने बनवली होती व त्यावर चढण्यास ठी छोटी-बोटी सोपान लावले होते अथ तथ नयना-

मिरान विस्थापनी बोजना केन्ही होती. विविध प्रकारच्या सजावटीच्या साहित्याचा फुलांचा अन् धूप वगैरेचा उचित उपयोग करण्यात आला होता या सर्वांचे तजर फिरवून नेकरांना योग्य रंगा सुन्ना वेऊन कंसाळ बापल्या महालात परतला. आल्यावर चाणूर आणि मुष्टिक नावाच्या बापल्या सत्तांना त्याने सांगितले- 'या जमात तुमची नरोबरी करू शकेश असा मसखोडा नाही. कुष्ण बन् बळाराम नावाची दोन पोरं आजपर्यंत केवळ जंगलात, रानात भटकत होती. एखाद्याच साहस, पराक्रम किंवा शौर्य नसलाही नाही ते तुमच्याशी जुलुपी करतील तेव्हा तुम्ही उगोच जास्त वेळ त्यांच्याशी लढत राहू नका एकाच





दण्डप्राप्त कर त्यांच्या निवगळ लाकूट टाकल्यात तर मला फारच आनंद होईल. राजाचे हे शीलने ऐकून बोबेही मल्ल मोठ्या प्रसन्नतेने म्हणाले "प्रभू आमहाला हे सर्व विस्ताराने सांगायची गरजच नाही ती पीर झयीर बाल्याबरोबरच आम्ही त्यांना विरबनु हाक.

पादतर कमान महाभापू बाबाच्या मातु ताला बोलवले आणि म्हटले-"तु तर माझा ओवा मित्र आहेस, मुझ्याकडे जन्मा माझ एक काम आहे. वसुदेवाचे शोन्ही मृत्यो फार दुष्ट आहेच, पण बोबेही बळ- शाल आहेत. सध्या ते आपल्या नगरात घाबले आहेत उद्या ते बर्बात बरोबर

बहुमहतावरच आपल्या कुवल्यापीड नावाच्या हत्तीला घेऊन राजवाड्याच्या दाराशीच लथार रहा. ते दऱ्घ दाराजवळ येताच हत्ती स्थळ्यावर मोठे मग कुवल्या पीड त्यांची छात्र हाड मोडून टाकतील."

सुताच्या दिवशी सकाळी साऱ्या राजाच्या अज्ञेयमाणे सर्व लोकांनी प्रवेश करून आपापली खासने गृहण केली सर्वजण अत्यंत नम्रुक्ताने कृष्ण व वनराम यांचा दंड पहात होत. कंस स्वतः एका उच्च मुक्तामिनावर बसून वस्त्र परिधान करून अन् प्रीत्याच आनंदार घालून बसला होता.

माझले आ हत्तीसारखे विसणारे चाणूर अन् सुष्टिक प्रवेश करून कंसासमोर उभे राहिले. कुवल्यापीडावर स्वार होऊन महानात्रु बाला आणि महाहारा जवळ त्याला थांबवून वल्लभ अन् कृष्णाची प्रतीक्षा करू लागला.

य.ह.पाच पळण कृष्ण-वल्लभाम हे जवळ आले सधन उपस्थित असलेल सर्वजण मोठ्या आश्चर्याने त्यांच्याकडे पाहू लागले. दोघही अगदी निश्चिंत व न निश्चिंत दिसत होते. द्वाजवळ त्या पहाताच वास्तवत्वाचा वाद आणि प्रजाकाचा हर्षव्यभि चळगला पाचून अतिस्वमित झाला! या बालाहाराजक महाम दन कुवल्यापीडाच्या त्यांच्या रंजित पुर जातक

ही चाल ओळखून कृष्ण बलराजकडे पाहून हसत म्हणाला 'दादा कमान मागला सहार बाब्यासाठी एक गज हत्ती तयार ठेवला आहे, पाहिलास? विचारा कस' बागणच मलाच्या बबडगान अडकत सधन, हे त्याला अजून समजलेच नाही! याचा माझ्याकडे गीत नस ठेव' असे म्हणत कृष्ण पुढे झाला. विशाल दात अन् मयामक मंडित वषणाच्या आशि घराणी कपित करत पुढे येणाऱ्या त्या रीक्षकरी कुवल्यापीड हत्तीला महाभापून कृष्णा-ममोर आणले.

कुवल्यापीडाची यद्ध करीत आपल्या रावनीची चष्मक दाखवून श्रेष्ठकाचे मोठे मनारजन करण्याच्या मियाने कृष्णात

प्रथम त्याला सधन आपल्या छानोखर प्रहरर करू दिला. नंतर माझ तो एकदम उठो माझ्या त्याच्या दावावर पाच देऊन उभा राहिला. हाक्या पाठान त्या हत्तीच्या वल्लभळावर लाफ मागलो आणि ह्याच्या पाठीवर जाऊन बसला! हत्तीत आवली मोठे लांबवून याने त्याच्याकडे वळवत च कृष्णात त्याच्या साडला घळत खाली उडी मारली. इन त्याने हत्तीच्या बगलेत हाताची मूढ बाबळून बोरदार प्रहार केला! रागावून हत्ती मागे वळला त्या- बरोबर कृष्ण त्याच्या पांजांलाकून नागे गेला आणि हत्तीची लेप्ट पकडून त्याला गोल फिरवले. त्यामुळे हत्ती खाली पडला, पण त्याने शटकत उठून अक्षयत त्वेषान





कुष्णावर सोडेचा प्रहार केला आणि आपल्या दातांनी त्याला भोसकायचा प्रयत्न केला. जाता माच हत्तीचा सहाय करायचा निश्चय करून कुष्णाने उडी मारून त्याच्या चेहऱ्यावर ताब मारतो आणि जोराने त्याचा एक दात उभेसून काढला. त्या दातानेच त्याने हत्तीचे बसक कोडायला सुरुवात केली. लवकरच कुचलप्रापीड धरासाठी होऊन त्याने प्राण सोडला!

हत्तीच्या हल्ल्यामुळे कुष्णाच्या शरिरातून रक्त पत होई. 'मर्कट दिसणाऱ्या कुष्णाने त्याच स्थितीत हातात दात घेऊन सभासपांनी प्रवेश केला. कुष्णाला पाहून कंस क्रोधाने कापू लागला. मग त्याने

चाणूराकडे पाहून त्याला खुणेने कुष्णाशी युद्ध करायची आज्ञा दिली. त्याच प्रकारे भुविकाला ही उभारणाची युद्ध करायला सूचवले.

चाणूर आणि भुविक हे दोघही जलप्र प्रदेशाचे रहाणारे मल्ल, त्यांना पाहून मत्स्य हत्तीचीच आठवण व्हावी! त्यांना असा अभिमान होतो की अलम दुनियेत आपणाला हरवील असं कोणीही मल्ल नाही! असा हा चाणूर कुष्ण जवळ जाऊन व्यर्थपूर्ण स्वराने म्हणाला—'कायरे, तू म्हण काय! चारगाथा घोराना पाबरवून मोठी स्थापति मिळवली आहेस! पण आज माझ्याशी नाठ काढू बसकमजी!'

कुष्णाने मांड्या सहनशीलतेने उत्तर दिले—'विचारा कंस तुझावर मोठी आशा लावून बसला आहे तेव्हा आज तुला आपल्या शक्तीचं काय प्रदर्शन करून दाखवायचं असेल ते दाखव' असे म्हणून कुष्णाने शाब्द ठोकला.

यावर लगेच चाणूर कुष्णाच्या भिडला संचेत उपाश्रित असलेले यादव हे पाहून कुष्णाच्या नाचतात चिन्ता करू लागले. ते आपसात म्हणू लागले—'पर्वतप्राय हा चाणूर अन् दातक कुष्ण पांच्यात हे मल्ल युद्ध कसे? हा तर घोर अन्वय आहे! परंतु युद्धाची ही बरीबर पद्धत नव्हे मल्ल-

युद्धाच्या वेळी योग्यांचे सहस्यक त्यांच्या बराबर राहून ते इमतात तेव्हा योग्य उपचार करतात. कुशलता अन् केवळ हत्तीपणा घातला फरक तर कळला पाहिजे. जर तर हा मनोरंजनाचा कार्यक्रम असल्या हवा, वान शत्रूंचे युद्ध नव्हे! जे घडले तेच अधिक सार आता र जाते हे युद्ध थांबवून दोघांना बोलावून त्यांचा योग्य बसा सुस्कार करायला हवा.'

ही त्यांची मोळणी ऐकून कुष्ण त्यांना म्हणाला,—'मला असंच लढे द्या पांच्याशी मनोबल, पराक्रम, सहनशीलता ठेवा! आणि विजय याच प्रदर्शन करणाऱ्या धोड्याला उंची, पाठी किंवा वय घांच्याशी काय मतलब? पाचा वध करायचंय भाड्या मनात आहे! आपणा लोकांना भी नक्की प्रसन्न करीन, आवण चुपचाप पहात रहा! हा चाणूर ककर देशाचा निवासी आहे त्यान आवागर्वय अनेक मल्लयोद्ध्यांचा संहार केला आहे म्हणूनच मी आज याचा वध करून यशस्वी मानकरी बनणार आहे! असे म्हणून कुष्णाने चाणूराशी मल्लयुद्धाला सुरुवात केली.

त्या युद्धात मल्लयुद्ध प्रवीण चाणूरापेक्षा कुष्णाचे कौशल्यच अधिक वाटलं. एकमेकांना सुलभत, हुलकावण्या देत, उरघ मारत उकलत, वाकत, देवत, अन् अडत



मधून माघ भरतत त्याची बराच वेळ अडवून रेलीत युद्ध केलं! पाठी व डोक्याची टक्कर हाताना किंवा घुट्टिप्रहार करतात! सोडा ध्वनि हात असे एकमेकांना हाता पायांनी वागतात, दात व नखांनी छते करतात! ते दृश्य प्रेक्षकांना फार अमानव आसले!

परंतु एकूण सर्व प्रकारच्या दाव-मेचात पकडीत आणि युद्धकलेत कुष्णाचंय कौशल्य अधिक प्रशंसनीय ठरले! दशकांना तसेंगत करताना पाहून युद्ध झालेल्या कसान हात उचलून असा काही सकेत केला की जणू त्याला म्हणायचे होते 'हा हर्षनाद थांबवा! कुष्णाने आपली योद्धा वेळ



आपल्या कुशलतेचे प्रदर्शन केल्यावर आता चाणूराचा वध करायचे ठरवले. चाणूर ही बाता पकून धिक्किल झाला होता, दुबळ झाला होता. जसा विचितीत कड्याने त्याच्यावर चाल करून त्याच्या मस्तकावर जोरदार दृष्टिप्रहार केला आणि पुन्हा उडी मारून आपल्या बुद्ध्यांनी त्याच्या छातीवर मारले. यावर चाणूराचे डोळ्या बाहेर गेले, रगत ओसळत तो खाली पडला आणि त्याचा प्राण गेला !

याच अवधीत वल्लभाचानेही मुष्टिकाचा वध केला. दोन्ही जलपयोद्धांचा वध करून बलराज वतू कुपण विजयी होऊन राम-चावर उभे ठाकले. त्या दोघांनी कंसाकडे

पाहिल्यावर कलाच्या बहूण्यावर जी क्रूरत समारुत खाली तो पाहून नद बगेरे गोप शमकंरित होऊन अवाक् झाले

देवकीन ज्या आपल्या बाळ्या गुवासा जन्मत व ्र केले होते ती अस्ता चाण राण्या हाती सांगून त्यांना वध हाईन म्हणून तिचे प्राण तहफडत होते. बऱ्याच वर्षांनंतर एकदम मंदून रूपेच काही वेळाने तो चाणूराच्या हातून मरणार या विचाराने व्याकुल झालेल्या देवकीच्या डोळ्यातून भयंकर चाणूराचे पाप दूर करणाऱ्या पुढाचे शीर्ष पाहून खानेदासू पात्रक लागले वसुदेवाच्या ज्ञानदाका तर सीमाच राहिली नाही !

परंतु इकडे कलाच्या अगला ज्ञान धुल्ला ! असहा कोषाने त्याचे शरीर कापू लागले. त्याची छाती वपायू लागली त्याच्या डोळ्यातून दिगम्या निघू लागल्या. एकवार सवूकडे पाहून त्याने सेवकांना बोलावून मारजून आज्ञा केली— या दोघांना पकडून नगराबाहेर काढून जावा अन् नंदाळा छन्दिबान करून त्यांच्या हातापायांना बद्धा अशक्तीचा जाकी सर्व गोंगळाचा शिरच्छेद करा. याच्या राज्यात जिथे कुठ कधी गोप दिशेल तिथेच त्याला पकडून रांगली मार कर. त्याची मरति आपल्या कोपात जमा कर ! त्या दृष्टि वसुदेवाला चांगले शिशा वा !”



हे बाळण एकूच सवचि चंहरें पांडरें परले देवकी पुनहा शोकयस्त होऊन वधक पडली

आपल्या मातापित्यांची दयनीय स्थिती विषय आणि दोषाची कथा आणि यथा-भदांची अस्पृश्यता पाहून कृष्णाला क्रोध आचारतस्त झाले। विधुत्कथित की सिंहामगच्छ कसावळ पाचला

इतक्या वेगाने तो मुला की ओघान चढताना तो काणा समासाला दिसला सुडा मही या अंगाचा तो रंगपटावर होता तर दुसऱ्याच क्षणी तो कसावळ दिसला

कृष्णाने कसावळ्या मुकुटावर इतक्या जोराने हाव मारली की त्यात जडबलेले हिरे मुटून विखळून पडले। नगर त्यात कमावे केस बसून त्याचे मस्तक झुकविले आणि त्याच्या मस्तकावर बुट्टिमहूर केला. कस काही हालचालही करू शकला नाही. कृष्णाने त्याला साडीवर आपल्या गुठ्याने घडार केला कसावळ पळवतले हाव त्या

प्रकाराने मुटून पडले, कर्णकुंडलं नळून पडली अंगावरील वस्त्रं मुरली त्याच्या गळी काळ ये निडातून रक्त दाहू जायल व डोळे बाहेर साल कृष्णाने नंतर त्याला वरून खाळी लाटून दिले जोराने ठकळत्या मुळे त्याचे शव रंगद्वाराच्या अतील भंगाल जाऊन पडले।

इतक्या वेळात वाक्यापाने कसावळ भाऊ मुताम याच्याहून बघ केला

कृष्णाने ज्या हातांनी कसावळ मार केला, त्याच हातांनी वस्तुदेवाला चरणत्पश करून त्याने समस्कार केला वस्तुदेवाला कृष्णाला याद माळिलेन देऊन बाबाजीकडे दिला त्याने नंतर देवकीलाही प्रणाम केला तिनही कृष्णाला आर्क्षान देऊन त्याच्या सत्काराने अपघ्राण केले। यावेतल कृष्णाने उग्रसेन व अन्य वांडिल-पाण्या मंडळीला प्रणाम करून त्याचे आशीर्वाद घेतले आणि सर्वोचा निरोध घेऊन वल्लभासह तो आपल्या पित्याच्या घरी गेला



कोण एका काळी एका गावात दोन जबाबदार राहत होती त्यांची नावे होनी वक्कुडि आणि कुर्कुडि गावोबाच फिरत ते एकदा एका गावात पोचले. त्यांना तेथे एका रोगाने एक बैल दिसला त्यांनी त्या बैलाला हाकळून दुसऱ्याच एका जागी नेले आणि तेथे बांधून ठेवून एका भ्रमराळून मुक्तापाळा गळे नंतर वक्कुडि निघत यात्राला अन् कुर्कुडि गावात गेला

गर्भ बाळकत आहतात. माझे मुलगी फार विख्यात ज्योतिषाचार्य आहेत सध्या ते याच गावच्या घर्भशाळेत उतरले आहेत त्यांना याबाबत आज्ञा भदलीत दर ते तुमची हरवलेली वस्तु बरोबर सापडवून देतील."

हे एकूच व्याचा वेळ हाकला होता तो आसामी काही गावकऱ्यांना बरोबर घेऊन घर्भशाळेत गेला.

त्यांची सर्व हकिगत ऐकून वक्कुडीने पेटीतून एक तांबपत्राचा बनवलेला घर्भ काढला अन् त्याची काही अक्षरी पथकी घालून पाहिल्यासारखे काढत थोडा वेळ डोळे मिटून घेवले काही विचार केल्यासारखा अभिमत करून नंतर ती म्हणाला—"या घर्भशाळेच्या उत्तरेला एक मोठा वटवृक्ष आहे तेथून पूर्वेला गेल की एक उंचसे चिंचेचे झाड आहे तेथे उभे राहून हावीकर





पाहिने की एक छोटेसे आंग्याचे साद दिसेल बस, तिथंच आसपास गुप्ताला आपला बॅल सापडेल "

नंतर दुबुडि व इतर काहीकण त्या माणसाचे स्वर व लालमल वक्रबुद्धिने जी जागा समित्की होती तिथंच बरोबर नां बेल त्यांना सापडला. 'गुरुजीसाठी पक्षिणां म्हणून दुबुडिने त्या माणसाकडून दहा रुपये वसूल केल !

अशा प्रकारे या लबाडांना चांगला फायदा झाला ज्ञानतर ते दोघ तो माय सादून पुढे निघताना इतक्यात थं ग वष मासाधिकारी तिथे येऊन पाचला जन् म्हणू लागला- 'अरे, तुम्ही तर आसत

निघालात ! वर झालं भी नळत आला माझं हुरवलेलं पान-दान मिळवून घाल ?

हे ऐकून वक्रबुद्धि बोरनेळ विचारतच पडला, पण तो लबाडी करणारा माणसाच हुषार होता, त्यामुळे या समस्यांमधून वाचण्यासाठी तो म्हणाला- 'आता माझ्या विठ्ठला ही वेळ पथर आहे लुम्ही उद्या सकळी या भी तुमच काम नक्की करून देईन "

"वरंय म्हाराज, जशी आशा. उद्या सूर्योदयाच्या वेळी मी गुन्हा आपल्या दंडनाला येईन ' असे म्हणून सामाधिकारी तिथून निघून गला

या सामाधिकार्याच्या अनुयायात प्रारंभ नावाचा एक माणूस होता, त्यानच ते पानदान बोरल होते ज्यातिथाचार्याचे नाव एकठाच त्याचे काळीन भटवंद ठायल त्याच रात्री तो घनघाळकट गला आणि या लबाडांच्या खोलाजवळ जाऊन आतल बोलण एकू लागला,

"ए बाबा आपल्याला तर त्याच वेळी पळून जायला हवे होते असा चोरासारख रात्री निघून जाण काही सला पसल ताही वक्रबुद्धि म्हणाला.

"माझा काय दोष यात ? ही चोरीची आनख मला पाडून मज्हीन होती ! ह्यालाच प्रारंभ म्हणताना, दुसरे काय, प्रारंभच तळ तर काय ?" दुबुडि म्हणाल

चांदोबा

त्यांच्या बोलण्यात आपले नाव ऐकून प्रारंभ फारच बाबरेला तो समेत खोलीत घुसला अत त्याचे पाय धरून म्हणाला - 'म्हाराज मला नाचवा ! पानदान बोरल म्हणून सामाधिकारी माझी चापडी लाळ बोल ! भी ते कुठे ठेयलय हे सांगतो पण माझ नाव नसा सांगू त्यांना ' मध्ये प्राण नाचवा ' "

"ठीक लाहं ठीक आहे ! सांग कृं उबवंपक्ष लपवून ते पानदान ? ' वक्रबुद्धिने त्याला समजवूनच विचारलं

पानदान प्रपयल्याचो जागा वक्रबुद्धिला सांगून बाहेर निघून सरकला

सामाधिकारी म्हणण्याप्रमाण दुसऱ्या दिवशी सूर्योदयाबरोबर तिथे येऊन पोचला

'स्मशानात जे मरण जाहं ना तिथल्या जिन्यासांनो उकलून पाहिलेत तर पानदान सापडल तुमचं ना, लवकर जाऊन घेऊन या ते ! ' वक्रबुद्धिने त्यांना आज्ञा केली

सामाधिकार्याने स्मशानात जाऊन पाहिले तर ज्यातिथाने सांगितल्या जागी पानदान सापडलं. मग काय ! सामाधिकारी फारच प्रसन्न झाला इतक्यात राजाकडून एक हुत सामाधिकार्याकडे आला जेव त्यान एक सबर दिली

ती सबर वसो-राखणीच्या तटवर्ती भाषात तीन दिवसापूर्वी काहेकून कुठूनही



सान व्यापारी गलबत येऊन पोचली त्यात सूर्य सौत्यमान माल भरलेला होता गलबतांच्या व्यापाऱ्याने राजाशी एक पैज लावली येजेची बट होती-व्यापारी राजाच्या हाती एक लोखंडी पेटी देईल त्या पेटीत काय काय वस्तु आहेत हे राजाने एका भाळबेधात बांगायचे राजा बरोबर वसर देऊ शकला तर सर्वेच्या सर्वे सात थडावे राजाच्या मालकीची होतील जन् उकल राजा बरोबर उत्तर म देऊ शकला तर आपलं संपूर्ण राज्यच त्यान व्यापाऱ्याच्या हवाली करावे !

राजाच्या दरबारात काही बायल ज्योनिधी होते, फार विस्वास होता राजाचा

चांदोबा

५३



आपण अन् आपला मित्र-दोषही मांड्या-बरोबर राजधानीला आला.

नाडलाज हाऊस हे दोघही राजाकड राने तेथे त्याचे राजोचित स्वामन झाले. ठरलेल्या मुदतीचा शोबट्या तिसस मुक्त झाला जाला! दुसऱ्या दिवशी सकाळी लोखंडी पेटीसल्या वस्तुबद्ध झाला न आल्यास राजाचे राज्य जाणार होत! अन् वस्तुबद्ध ते न लागू झाला तर गुरुशिष्यांची-दावाचोही डोकी उडवली जाणार होनी!

दुसऱ्या वस्तुबद्धला म्हणाला "आपण आज सत्रीच पळून जाऊ या का ?

"कुठवर पळणार आपण पळून पळून? स्वारेसा आपण समुद्रास खऱ्या टाकून पोहोचत तितके दूरदूर पोहून गेलो तर मुकाट्याने तरी मरू!" वस्तुबद्धने सुचवले.

मध्यरात्रीच्या वळीं दोघही समुद्रकिनारी पांचल अन् पाण्यात उतरून पोहूत पुढेपुढे जाऊ लागले! नोड्या अन्नावर स्वांता काही गलबले दिमली त्यापैकी एका गलबतावरून कुशाचे तरी शोलणे एकू घेत होते.

आजोबा सांगा न त्या पेटीत काय काय आहे?" एक मुलशी विचारला होनी.

"तुला काय करायचंय वाळ त्याच्याही? खूप रात्र झालीय जाऊन झोप दन' म्हणार आजोबा नाताला म्हणाल.

अह! पेटीत काय आहे ते सांगितल्या शिवाय नाहीच शोषणार का आम्हो! सांगा ना' मुदत्या हट्ट करत होती.

मकाल घान्यावर माही तरी कळणारच आहे भाताच सगली पळ पंच मोट लासली पटीत एका पितळी पेटी आहे पितळी पेटीत एक सोबीची पटी अन् त्याच्या मात वरहे एक सोबीची पेटी! अन् सोबीच्या पेटीत एक अन्तरात्री कुपी आहे, समजलं? वा वळ, झोप नर माता!" आजोबा म्हणाल.

हा म्हणत त्या व्यपण्याचा मुख्य नाखडा होता.

हा मोट्ट एकताच दोघे लबाड प्राणी चुपचाप गुरह फिरले अन् वकाल होताच त्यांनी राजाला सोबती पेटीच रहस्य सांगून टाकल.

आता अन्तर्दोआनवच व्यपणान आपली सव गलबते गजाल्या हुवालो केली.

राजान वस्तुबद्धला आपल्या दरबारी ज्योतिषाच्या प्रमुखाचे स्थान देऊ कर.

परंतु खर म्हणजे दोघांचा ते गट झुलोच नको होते. कारण कधी न कधी स्वांती लबाडी उघडकीला आलीच असली.

त्याच दिवशी संव्याकारी वस्तुबद्ध राज-वाढयात राजाशी गप्पा मारत बसला होता इतक्यात दुसऱ्या रडत आंरडन येथ आला अन् म्हणाला गुरुजी, गंगासाया झाला हा आपला! आपल्या घराला बाग लागली अन् त्यात आपण सगळे ज्योतिषाचे दाय नळून झाल हो!" असे म्हणून त्याने आपले भागलेले हात पुढे केले.

"अरेरे, माझ्या जीवनाचा आधारच नाहीसा झाला आहे हो!" असे म्हणत वस्तुबद्धांनीही आपला चेहरा रुखा केला.

"तुम्ही लोक चिन्ता नका कर, जी आपल्या दरबारात तुम्हाला उच्च स्थान देईन" राजान त्यांना सहानुभूति दाखवत आश्वासन दिले.

शवटा त्या दोघा लबाडांची चाल सफल जाली! राजाच्या दरबारात आपले उरले गुरले जीवन ते सुखान कटू लागले.





सैन्याची परीक्षा

महानल देशावर सिंहकेतु राजा राज्य करीत होता. त्याचा सेनापति होता वीरवर्मा. तो मोठा साहसी व पराक्रमी होता आणि युद्ध-विघ्नत अत्यंत निपुण होता. वीरवर्मा दिवसे दिवस यत्नत आत्मशिक्षण करीत होता. थोडे काम वेळेची तो घेऊन जाई. जेव्हाही सल्ला दिला की वीरवर्माच्या या दुष्टप्यावर रामबाण झाला म्हणजे आराम. आता येथून पुढे काय अधिक शिष्याविवेचे योग्य नाही. आता दण आल्यावर वीरवर्माच्या मनात आले की आपण आपल्या सेनापति-पदापासून मुक्त व्हावे.

याबाबत स्वयं विचार करून तो मूकदा राजाला भेटायला गेला. मंत्री पण त्यावेळी राजाच्या जवळच होता.

वीरवर्माचे सेनापति-पदापासून मुक्त होण्याची आपली इच्छा राजाकडे प्रकट

केली—“महाराज, आता पर्यंत मनीमात्र आपली सेवा केली. आता शरीर बांध देत नाही. आता सेनापतीचे काम आपण दुसऱ्या कोणाला दिल तर अधिक योग्य होईल. जेव्हाही मला संपूर्ण जिवातीच्या सल्ला दिला आहे, अशा परिस्थितीत आपण मला या जबाबदारीतून मुक्त करावे एवढीच प्रार्थना.”

राजानी सर्व काही नोट ऐकून घेतले. वीरवर्माचे म्हणणे तर बरोबरच होतं. पण सेनापति-पदापासून वीरवर्माचे मुक्त व्हावं हे ही राजाच्या पसंत नव्हतं तेव्हा! क्षमिच्छेने राजा म्हणाला—“तुझा सेनापतीच्या जबाबदारीतून मुक्त होणे मला मुळीच पसंत नाही.” तरी पण तुझ्या इच्छेचा मी अवमान करणार नाही. एक काम कर. तुझे दोन्ही पुत्र अनेक वर्षे तुझ्या सहवासात राहून तुझ्यासारखे सामर्थ्य-

माफी झाले आहेत. दोघांच्या पैकी कोणा एकास तू सेनापति-पदासाठी निवड.

राजाचे बोलणे ऐकून वीरवर्मा थोडा वेळ गप्प बसला. आणि मन म्हणाला—“महाराज, माझे दोन मुलगे वीरवर्मा नि तपसिहू माझ्या पश्चात् सेनापति पदाची पुरावाहत्यास समर्थ आहेत ही गोष्ट खरी आहे. याच्या दुष्टीने दोघाही समान योग्यतेचे आहेत. म्हणून याबाबत निर्णय आपणच केला तर बरे. मी कोणा एकाची निवड केली तर दुसरा रागावेल. म्हणून दोघांमधून एकाची निवड करण्याच काम महाराज, आपणच करावे!”

राजाच्या सेनापतीचे म्हणणे योग्य वाटले. राजा सिंहकेतुने वीरवर्मा नि जयसिंहचा

जवळ बोळविले आणि म्हणाला—“तुम्हाला माहीतच आहे की राजपदा प्रमाणे सेनापति-पद पिढीजात मिळत नाही. पण मला हे मागले माहीत आहे की शौर्य-पराक्रम व युद्ध-कीर्त्यांत तुम्ही दोघे आपल्या वडिलांसमान आहात. आता मी तुम्हां दोघांची परीक्षा घेणार आहे. या परीक्षेत मला सशस्त्र जी ज्ञान-विज्ञान व व्याख्यान-भाषात तुम्हां दोघांत कोण अधिक सरस आहे.”

राजाची परीक्षेची ही कल्पना स्वीकार करीत वीरवर्मा व जयसिंह दोघांनी मद-स्थित केले.

राजाचे समानाऊन सांगितले—“पहा, समोरच्या तीन खोल्यांत निरनिराळ्या



वस्तु मुश्किल ठेकलेल्या आहेत. त्या सर्व नीट पाहून तुम्ही हे सांगायचं की त्यापैकी कोणती वस्तु तुम्हाला अधिक पसंत आहे आणि का ? उत्तर समासदांना तुम्ही ते सांगायचं. समासदांना ज्याचं उत्तर अधिक योग्य वाटेल त्याला सैन्यापति-पद दिलं जाईल."

राजाचा एक सेवक बात आला नि
शुश्रूषमंडी बरोबर घेऊन गेला. आणि
त्याला त्या खोलया दाखवल्या.

बुद्धजन्मनि शीन्ही खोत्पातोस मस्तूबे
बारकाईने निरीक्षण केले आणि परत येऊन
सांगितले-“महाराज, दुसऱ्या बोलीत
सुरक्षित ठेवलेली बुद्ध-सामग्री मला सर्वात
अधिक पसंत पडली.”

यावर राजा नि मंत्री हंसले

नंतर गुरवर्षाप्रमाणे राजाचा सेवक जयसिंहाला झोल्याकडे घेऊन गेला. त्याने काळजीपूर्वक तर्क वस्तूंचे निरीक्षण केले आणि परत येऊन निवेदन केले-“मी गंपत्तीचा सगळ्या सर्वांचे अधिपति पंजत गेला.”

राजान विचारले—“असं हो? पण धन-
संपत्ति अधिक पसंत करणाऱ्याचे कारण काय
करे?”

“महाराज, या जगात सर्वात महत्वाची गोष्टी वस्तु असेल तर ती म्हणजे धन कारण धन असेल तर बाकीच्या खोल्यातील सुद्धा समष्टी व खास पदार्थांचा संग्रह सहज करता येईल. म्हणूनच मी धन-संपत्ति अधिक पसंत करतो.” अशीं म्हणजे वंभीरता. पूर्वेक आपला विचार सांगितला.

अधिसिद्धान्ते हे उत्तर ऐकून सर्व सभा
सदांना अत्यन्त संतोष झाला आणि त्यांनी
आनंदाने टाळ्या वाजविल्या.

नंतर राजाने आपल्या गळ्यातील मोत्यांचा कंठा काढला, आणि त्या ज्योतिषाच्या गळ्यात घालून म्हणले- "तुझे लौकिक ज्ञान प्रशंसनीय आहे. म्हणून सैन्यापति पदावर मी तुझेच नियुक्ति करतो."

सर्वं समासिदांती पुन्हा एकदा दृष्टभरणे
स्वीकृतिमूचक दाखिवा वाच्यल्या.



कुंभपूर गावात गोजिन्दराज बाबांचा एक मोठा डाकू रहात होता. चोरी करणे हाच त्यांच्या घराण्याचा धन्दा. गोजिन्दराजचे वडील, आजोबा वपरे तेज डाकूच होते. तेव्हा चोरी करणे हाच त्यांची कुल-विद्या समजली जाई.

गोविन्दराजका एक वहीण होनी।
त्रिन्ध्या मुलाज नाव हाते भगवान माया-
जवळ राहून चौथ्या-विद्या शिकवण्यासाठी
त्याच्या आईने त्याला गोविन्दराजकडे
पाठवले.

समयान हृदयाङ्कुर होता, स्वामि
गोविन्दराजकडे गहन तो चोरीच्या विधेत
लज्जकथ झाला प्रवीण जाला की तो
मामातुंबही अधिक कौशल्यपूर्णक झाल्या
कफ नामला! गोविन्दराजाच्या हे नकार
आले तेव्हा तो चोरीला जाताना नेहमीच
आकाशाला बरोबर घेऊन वाज लालला.

एक दिवसो पोखिरालाणि भाणि भगवान्
 दोहो भिक्षून् चोरी करणयायादीं भोजारब्ध्वा
 गच्छेत्। सायात पोचत्ता पोचत्ता अणार
 दाया। त्याया अणो तळ्ळो की गाववा
 न्यायाधिकारी भोग भगवान् आह्णे। तेव्हा
 दोघांनी हाकी हा न्यायाधिकाऱ्याकडेच
 चोरी करावये उरवणे.

तो व्यायाधिकारी किंवा सज्जन
 थाणूस होता. त्याचा कोणी पूजवाळ
 नव्हते, त्यापुढे ते पति-पत्नी वैधर्म्य
 जप, वृत्त-वैकल्ये, पूजा-पाठ बर्गने करत
 असत.

न्यायाधिकारी रोज़ रात्री ठकीराज
 करी बेई, हौ मोष्ट सभा-भाष्याना
 कलतात यानी ठरवल की त्याअ्याकश्च
 नोरीने काज खनकरन ठरकुन भावे,
 हा विचार ठरतात ते न्यायाधिकाऱ्याच्या
 बराह वयळें.



“फार भूक लागलीय मामा. कदाचिण काही बायलाही मिळेल, ते प्रथम पाहतो.” भगवान म्हणाला.

“वरं भग, मी माझीवर आऊन वन-संपत्ति सापडेल ती घेऊन येतो. तू माझ्याचं बंधू, मी अगोदर बाळी तर या झाडाखाली तुझ्यासाठी उभा राहीन. दोप बरोबरच घरी जाऊ.” मामा म्हणाला.

नंतर सौमित्रराव वरच्या मजल्यावर गेला आणि भगवान घरात शिरला. मुख्य दरवाजा नुसत्याच दार ठकळून लावून ठेवलेला होता. भगवानने आत शिरण्यावर आतून दाराळा कडी घातली.

तो बाईघराकलाने दबकत स्वयंपाक-घरापठेत पोचला आणि त्याने आत डोकावून पाहिले. सगळे घर अगदी राना होते. न्यावाधिकार्याची बायको पदर पसरून त्यावरच आठवी झाली होती. तिचा बोळा लागला होता. मायच्या बाजूला देवाच्या कोनाड्याजवळ निरनिराळे खाऊ-पदार्थ ठेवले होते. त्याच्या वास ग्याकात शिस्तच भगवानला हुशारी आली.

सुने पाहता त्या दिवशी एकाघरी होती. आणि त्याची पत्नी यांना जपास होता सकाळी काहीच न खाता रात्री फराळ करायची त्यांची पद्धत होती. तिने वन्याचे तांदूळ-जमरी आणि साबुदाण्याची ब्राँन-चिठे करून ठेवली होती, आणि पत्नीची वाट पहात ती जरा आठवी झाली. उपासामे जकात आल्यामुळे तिचा तेंपड्यात जराशी झोप लागली.

भगवान हळूच खाव्याच्या भांड्याजवळ गेला अन् ताबडतोब त्या पदार्थावर तुटून पडला. आधी त्याला सडकून भूक लागली होतीच अन् पदार्थाही मोठे खमंग लागले. धालीपीठ कारच चविष्ट लागले त्याला. त्यामुळे सर्वच पदार्थ त्याने चट्ट करून टाकले अन् वर जवळ ठेवलेले ताकही पिऊन घेतले त्याने। अगदी अमृतासारखे वाटले त्याला ते।

खाऊन पिऊन भगवान अगदी तृप्त झाला. बाता नुसत्याप तिथून सटकायच्या विचारात तो होता, इतक्यात कोणीतरी बराच दार बडबडावले!

त्या आवजाची चाहूल लागून घरमालकीण जागी दाखी आणि ‘आले डः’ असे आरडून स्वयंपाकघराबाहेर निघून गेली! जेव्हा झालेला माणूस स्वतः घरपाककच असणार अन् फराळासाठी बाता तो घेई स्वयंपाकघरातच येणार! कुटूनच पळून कायला मार्ग राहिला नाही असे पाहून भगवान परकट तिथेच माळबादर चढून बसला.

त्याच्या कल्पनेप्रमाणे घरमालक आपल्या पत्नीसह स्वयंपाकघरातच आला आणि त्याने बायकोला विचारले-“तू फराळाचं तयार केलं आहेस ना, वाढ लवकर, फार भूक लागली मला.”

ही तर, केव्हाच तयार करून ठेवलेय सगळं! तुमचीच वाढ पहात होते मी! असे म्हणत तिने देवाच्या कोनाड्याजवळ नजर टाकली पण तिथे तर तिचा रिकामी भांडीय दिसली. “जरे मी केलेले फराळाचे पदार्थ कुठे गेले?” न्यायाधिकार्याची बायको आश्चर्याने म्हणाली.

“कुठे जाणार? मी येईपर्यंत राहिल नाही तुला अन् फराळाचं यमळं तुच खाऊन टाकलं अशरील अन् काय?” न्यायाधिकारी



म्हणाला. तो वपासी होता, आणि बाता रिकामी भांडी पाहून त्याचे होकेच भडकले!

“मातापर्यंत तुम्हाला वाढण्याशिवाय कधीतरी क्षालं का? भगवान पहातो आहे मी क्षालं की नाही ते!” बायको म्हणाली.

“तू नाही तर कोण आणार? विस्तर येईलच कोण मुळी जय?” नवरा रागाने म्हणाला.

माझा जरा बोळा लागला होता, त्यावेळी कदाचित-देवानेच क्षाल्य असेल! भगवान जाण खर कोट.”

“घार मिळाला की बरोबर तर बाहेर पडेल. थांब. बाताच घेतो नुशा सगळार!”

असे म्हणून नवऱ्याने कोपऱ्यातली काठी उचलली.

हे सारे दृश्य पाहून भगवानला त्यायाधि-
काऱ्याचा असह्य राव आला, आणि त्याने
एकदम माळपावसून त्या नवऱ्याबाबकीच्या
मधे उडी मारली! भाणि-"आपल्या
बायकोने खरे तेच सांगितले. मीच भगवान,
तुमच्या दोघांच्या कशाळीचे मिश्रस मीच
खाऊन टाकले. उगोचच आपल्या बायकोला
ना मारता?" असे तो म्हणाला.

इतक्यात बाहेरून-"भगवान" अशी
हळू आवाजातली हाक ऐकून-"बालो
आलो" असे म्हणत भगवान आरामात
घराबाहेर आला.

गोविन्दराजने माडीवर सवंच वृष
पाहिले, पण त्याला चोरण्यालायक काहीच
मिळाले नाही. थोडा वेळ त्याने झाडाखाली
आच्याची वाट पाहिली, इतक्यात त्याला
स्वयंपाकघरातून उच्च आवाजातले काही
बोलणे ऐकू आले. त्याने जरा जवळ आऊन
एकले तर त्याला त्या बोलण्यात 'भगवान'

हा शब्दही ऐकू आला. नंतर तर त्याला
तुम्ही भगवानचाच आवाज ऐकू आला.
आपला भाचा बहुतेक घरातल्या लोकांच्या
हाती लागला या विचाराने तो चाबकन
गेल्या आणि त्याने हळूच त्याला हाक
मारली. अन् भगवान 'आलो' म्हणाला
तेव्हा तर त्याला आश्चर्यच वाटले! नंतर
थरी परतताना जेव्हा गोविन्दराजने आपल्या
आच्याचा पराक्रम सविनार ऐकला, तेव्हा-
"अरे खरा डाकू, चोर कोणी असेल तर
तूच! चोरी करून, घरमालकाला सांपून
घाटात मुरझितपणे बाहेर मालास तू!"
असे म्हणून भागल्या आच्याची त्याने खूप
स्तुति केली.

भगवान बाहेर पडल्यावर न्यायाधि-
काऱ्याची बायको अवानत म्हणाली-
"अरे! तुम्ही पहात काय उभे राहिलात?
तो तर चोर अनाथा, पकडा त्याला!"

यावर न्यायाधिकारी भराभरा बाहेर
आला, पण कोपऱ्यात चोर दूर निघूनही
गेल्या होता!

नैसर्गिक आश्चर्य:



विजेची झाडे

गोनवगणे जास्त फळत नव्हती आणि थ
पाण्यात डुबावून वीज पडत.

शहामृगाच्या बाबतीत एक बरी
कुरीतच शक्य सधेथल जाहे की संकट-
काळी तो आपले डोळे नाकून चुपचलो.
परंतु हे खरे नाही. कोणताही आवाज
आला की शहामृग डोळे खोली पाहून
तो एकाचतेने ऐकतो. संकटाची सुचना
मिळाली तर तो गुढा इतर पर्यायप्राण
बळी शोधतो!



शहामृग चोरीची कल्पना!



लावहारस

पाण्याच्याने जलपात्र
जवळपास ४००० फीट
वरूनही उचलते.

